

Dzieje Białegostoku w dokumentach archiwalnych

KATALOG WYSTAWY

Archiwum Państwowe w Białymstoku

Archiwum Państwowe w Białymstoku zostało powołane dekretem Ministra Oświaty z dnia 10 listopada 1950 r. (Dz.U. Min. Ośw. Nr 1, poz. I z 1951 r.). Realizacja tego zadania ciągnęła się prawie 2 lata. Brak było lokalu i wykwalifikowanej kadry. Swą działalność Archiwum rozpoczęło w kwietniu 1953 r. Prowizoryczne pomieszczenia umożliwiające jego funkcjonowanie mieściły się w tzw. „Łoży Masońskiej” przy ul. Kilińskiego 16, czyli w pomieszczeniach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej

15 kwietnia 1960 r. Archiwum Państwowe przeniosło się do zabytkowego budynku przy Rynku Kościuszki 4, który zajmuje do chwili obecnej. Zorganizowano pracownię naukową noszącą imię Jana Glinki, wybitnego i znanego badacza Podlasia. Powstały także pracownie: reprograficzna, introligatorska, a także biblioteka

W chwili obecnej Archiwum prowadzi działalność na podstawie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 r. (Dz. U. 2002, Nr 171, poz. 1396 z późniejszymi zmianami) jako Archiwum Państwowe w Białymstoku z Oddziałem w Łomży. Strukturę organizacyjną Archiwum Państwowego tworzą właściwe komórki merytoryczne – Oddziały: Opracowania, Nadzoru Archiwalnego oraz Ewidencji, Informacji i Udostępniania. Pracownicy wymienionych Oddziałów zajmują się materiałami archiwalnymi na kolejnych etapach drogi od aktotwórcy do użytkownika. Udostępnianie bezpośrednie akt odbywa się w pracowni naukowej Archiwum, która wchodzi w skład Oddziału Ewidencji, Informacji i Udostępniania. Zasady udostępniania materiałów archiwalnych użytkownikom zostały określone w Zarządzeniu nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 18 maja 2000 r. w sprawie organizacji udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach państwowych.. Pracownia naukowa Archiwum Państwowego w Białymstoku (Rynek Kościuszki 4, 15-426 Białystok, tel. 0-85 7435603, fax 0-85 7435655) czynna jest poniedziałek 10.30 -17.30, wtorek-piątek w godzinach od 8 do 15.

Archiwum Państwowe w Białymstoku działając na mocy art. 51a ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2002, Nr 171, poz. 1396 z późniejszymi zmianami) rozszerzyło swoją dotychczasową działalność. W związku z nowelizacją wspomnianej ustawy od kwietnia 2003 r. archiwa państwowe mogą również przechowywać dokumentację o czasowym okresie przechowywania, w tym akta osobowo – placowe. Wszelkie informacje o aktach pracowniczych przechowywanych przez archiwa jak i prywatne, zarejestrowane firmy przechowywalnicze uzyskać można korzystając z internetowej bazy danych o miejscach przechowywania dokumentacji osobowo - placowej prowadzonej przez APB :<http://ewidencja.archiwa.gov.pl>. Do dyspozycji naszych klientów jest lista firm, których dokumentacja przechowywana jest przez Archiwum Państwowe w Białymstoku (układ alfabetyczny), dostępna pod adresem internetowym www.bialystok.ap.gov.pl.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2005 r. zasób Archiwum Państwowego składał się 2167 zespołów archiwalnych, 300658 j.a. = 3091,49 mb. Przechowujemy również 8622 jednostki inwentarzowe akt osobowych co daje 37,66 mb oraz 7327 jednostek inwentarzowych dokumentacji niearchiwalnej co daje 435,36 mb.

Wychodząc z założenia, iż Archiwum jest skarbnicą pamięci o dziejach Białostocczyzny, a także chcąc przełamywać stereotypy, iż to placówka trudno dostępna postanowiliśmy pokazywać mieszkańcom Białegostoku, a szczególnie młodzieży szkolnej nasze skarby i podzielić się wiedzą historyczną zgromadzoną w archiwaliach. Stojąc na straży zbiorów dokumentów, musimy jednak dbać o popularyzowanie wiedzy o nich, o ich jak najszersze udostępnianie. Od kilku lat organizujemy wystawy naszych najciekawszych dokumentów. Z dużą uwagą spotkała się wystawa pieczęci przechowywanych w zasobie APB. Wystawa wędruje obecnie po białostockich szkołach. Została też zaprezentowana w Sokółce i Michałowie. Pieczęcie również można obejrzeć na naszej stronie internetowej.

Wystawa „Dzieje Białegostoku w dokumentach archiwalnych” została przygotowana z okazji 87. rocznicy powrotu Białegostoku w granice Rzeczypospolitej, przypadającej 19 lutego 2006 r. Patronat nad wystawą objął Pan Ryszard Tur – Prezydent Miasta Białegostoku. Kolejna rocznica zainspirowała nas do pokazania materiałów archiwalnych, które obrazują dzieje miasta od czasów najdawniejszych aż po koniec lat osiemdziesiątych XX wieku. Zaprezentowanych zostało około 200 dokumentów. Nie będą to oryginały, ale wydruki. Czynimy tak, gdyż nie mamy odpowiednich warunków bezpiecznego ich wyeksponowania (np. ochrona przed światłem). Chcemy też aby ta wystawa wzorem poprzedniej wędrowała po białostockich szkołach. Najciekawsze dokumenty mogą być zaprezentowane w siedzibie Urzędu Miejskiego w Białymstoku. Wystawę można obejrzeć na stronie internetowej Archiwum pod następujących adresem: www.bialystok.ap.gov.pl, wszelkie uwagi prosimy kierować na adres: sekretariat_ap@bialystok.ap.gov.pl. Wydrukowany został katalog wystawy. Zdajemy sobie sprawę, iż jest to bardzo niewielka część materiałów obrazujących dzieje Białegostoku na przestrzeni wieków. W zasobie – poza nielicznymi dokumentami – nie występują w zasadzie materiały z okresu do 1795 r. Na wyróżnienie zasługują - stosunkowo dobrze zachowane akta zespołu Kamery Wojny i Domen w Białymstoku 1795-1807. Dużą wartość źródłową przedstawiają akta Starszego Notariusza Sądu Okręgowego w Grodnie z lat 1883-1914. Zespół akt Starszego Notariusza - ze względu na specyficzny ustrój urzędu i dokumentację - jest zespołem unikalnym w zasobie archiwów państwowych w Polsce. W niewielkim stopniu zachowały się zespoły akt urzędów województwa białostockiego z okresu lat 1919-1939. Do specyfiki zasobu należy także niemal zupełny brak materiałów wytworzonych przez kolejne władze okupacyjne: sowieckie i niemieckie w okresie II wojny światowej. Znacznie lepiej jest udokumentowany okres 1944-1989.

W Katalogu wystawy prezentujemy wydarzenia z dziejów Białegostoku udokumentowane archiwaliami przechowywanymi w APB. Z naszych obserwacji wynika, iż coraz więcej osób interesuje się historią swojej rodziny. Rośnie także grono badaczy historii regionalnej. Mamy nadzieję, iż nasza skromna wystawa i wydrukowany do niej Katalog lepiej przybliżą nasz zasób i zachęcą do badań nad historią najbliższą.

Wyrazy podziękowania składam Szanownemu Panu Ryszardowi Turowi - Prezydentowi Miasta Białegostoku za objęcie patronatem wystawy oraz za pomoc finansową jakiej udzielił Archiwum przy wydruku Katalogu wystawy.

Marek Kietliński

Zbigniew Romaniuk, *Kilka uwag o początkach osady i miasta Białystok*, [w:] *Szkice do dziejów Białegostoku*, Białystok 2003, s. 9-16; Alina Sztachelska-Kokoczka, *Prawa miejskie Białegostoku*, *Białostocczyzna* 1989, nr 2, s. 1-5.

Jan Clemens Krabia i Ruczy na Tyczynie Tylocinie y Branicach Braniczki Chorzycy
 k. Herman Polny Komny Branski Wielki Krosnienz, Wasilowski k. Chabosia

Pomowaz zuczyniony w Miescie Moim Wielkomoroku Rewizyi znaczenia Otmach przesiedbalu wo. Do po
 danu w pokazanie i zruin. Zaczem zabiegajac dalzeim spowrosceniu y chce iec Miaso to lepszem
 widziec porzadku, Spisow kanzlami Domy wzogolise, y zalegiego Drzewa do jeh reparacyi piznaba
 Jmei Panu Marzallowa Dworu. Mego zlecilim; Ktore to kanzle gdy z Dyspozycyi Maje. Popodaniom po
 oddawane bdy, Przykazujem wzogolim ogulnie ab Chrzecianom i ab y Jzdem iem uniwersalem miazm
 azeby podlug kanzle pomienionych wypisane w nich Drzewa krodzy znie w czasie hieratniczegoim. Tymczasem
 przed dniem przynajozim kuzenia w Polu iem, naradz przigotowac y miec przed Dymem iudom prawniczym
 unilajac Czebcuzy Ktore pr wyposciu Czasu tego iozem 15 kwietnia rewizy czynic y nie postuzonych temu roka
 zowi Memu kancie bdy, Ktore to uniwersal. Pdz moiz podziawozu aby dozredli do wiazdomosci iuzgo
 lich na Targu iuzregzem w Miescie obowiac przykazalem. Dated 10 Febr 1742 A

Dokumenty z Tek Jana Glinki 1734-1768, Zarządzenie Jana Klemensa Branickiego dla władz miejskich Białegostoku w sprawie gromadzenia drewna na reperację domów z 1742 r., sygn. 1, k. 1

17 lipca 1746 r. J. K. Branicki wydał uniwersał skierowany do poddanych ze swoich dóbr, do mieszczan oraz ludzi postronnych, że wszyscy którzy zechcą uprawiać pokryte zarostami grunty na Pieczurkach, Dynowie, Zahorkach i pod Sobolewem, będą zwolnieni od czynszów i powinności na cztery lata. Być może było to związane z chęcią uporządkowania okolic miasta i zamiarem poszerzenia jego granic. W pełni uformowane i zagospodarowane miasto było już gotowe do zakończenia procesu prawnego.

*Jan Clemen Arabia na Łuszc, na Górnie Lwowie i Branicach Branie Chm.
młody Herman Tęty Korony Branie Niliu Kowimski nosząci karona*

[illegible]

Dokumenty z Tek Jana Glinki 1734-1768. Zarządzenie Jana Klemensa Branickiego dla władz miejskich Białegostoku w sprawie zagospodarowania nieużytków z 1746 r., sygn. 1, k. 2

W styczniu 1749 r. Jan Klemens Branicki przebywając w Warszawie udał się na dwór królewski, gdzie 29 dnia tego miesiąca uzyskał od króla Augusta III przywilej na jarmarki odbywane w Białymstoku. Zapewne wówczas udało się Branickiemu załatwić jeszcze jedną sprawę, a mianowicie spełnić zaległy obowiązek uzyskania królewskiej zgody na osadzenie miasta na prawie magdeburskim. Przygotowanie nowego aktu prawnego wymagało kilku dni zwłaszcza, że miał się na nim znaleźć wizerunek nowego herbu. Trzy dni potem, 1 lutego 1749 r. August III nadał miastu przywilej magdeburski, w którym pojawił się wspomniany już zapis tłumaczący potrzebę wystawienia aktu, a władca ustanowił „jurysdykcję radziecką wójtowską”. 1 lutego 1749 r. król August III nadając Białemustokowi prawo magdeburskie stwierdzał, że wcześniej miasto to posługiwało się „bez przyzwoitego sobie miejskiego prawa”, przez co rozumieć należy, iż nie było ono potwierdzone przez panującego. Dodatkowo król nie wymienił swego poprzednika (osobowo lub bezosobowo), który miał nadać rzekomy przywilej, a była to wówczas praktyka powszechna, nawet z pełnym cytowaniem wcześniej nadanych wolności. Trudno też przyjąć, aby August III dotychczasowy domniemany akt znamienitego poprzednika określał jako nadany miastu bez stosownej „przyzwoitości”. Ponadto w styczniu 1749 r. Białystok uzyskiwał przywileje królewskie na targi i jarmarki. Gdyby więc miasto dysponowało wówczas królewskim przywilejem miejskim, to władca zamiast nadawać czy potwierdzać tylko targi i jarmarki, zapewne potwierdził by poprzedni przywilej miejski (gdyby istniał) i dopiero później poszerzyłby akt o nowe prawa. Jednak miastem w pełnym sensie prawno-ustrojowym Białystok został dopiero 1 lutego 1749 r., czyli z chwilą nadania przez króla prawa magdeburskiego. Zastąpiło ono inne, które powodowało, że Białystok do tej pory znajdował się „...bez przyzwoitego sobie miejskiego prawa...”. Król jednocześnie unieważnił wszelkie prawa inne i zwyczajowe, którymi miasto posługiwało się dotychczas.

Alina Sztachelska-Kokoczka, Prawa miejskie Białegostoku. Białostoczczyzna 1989, nr 2, s. 1-5.;
Józef Maroszek, Ponowienie praw miejskich Białegostoku w 1749 r., Białostoczczyzna 1998, nr 3, s. 3-12.

*Actum in Curia Regia Pragensi
si, Feria Quinta ipsa Octava Festi Sa-
cratissimi Corporis Christi Domini
Anne Quadragesimo, Septin-
gesimo, Quinquagesimo.*

*Officium nobili Cassini Capitane Pragensi
Privilegium infrascriptum Sacre Regie
Majestatis in rem Communi Białystok Illustris
et magnifici Joannis Clementis Branicki
Palatini Cracovien. Ducis Campestris Exci-
tuum Regni Pragensi. Pictorum Musice
et Societatis etc Capitane herbe Super
Jus Feudumicum Alias Vocatum Mayde-
buricense Collatum manu Serenissimi Regis
Augusti Tertij nunc Felicitate Regnantis
Majestatis Subserum et sigillo Minori Cancellaria
Regni Communitatis ad Oblationem Juro
Matthie Wierzechowski Suscepit et in Acta
Jure Ingressari permittit de Senio Verbo-
rum Regente Augustus Rex et Proceres
Kral Polski Wicelki Elizer Strowski Pruski,
Pruski, mazowiecki, Smudski, Kłowski,
Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflantki,
Smoleński, Siemowicki, y Gormichowski,
a Prędziczny Elizer Jaski y Elektor. Cuius
mucumy minicyszum Bistum Przewilem
naszym wsem wblec Hazdema Obobna
Komu Olym Wicdzice nalczy Pomowas
miasteczko Białystok nazywaigec się w
icwodztwie Podlaskiem Szega Wicdmozny*

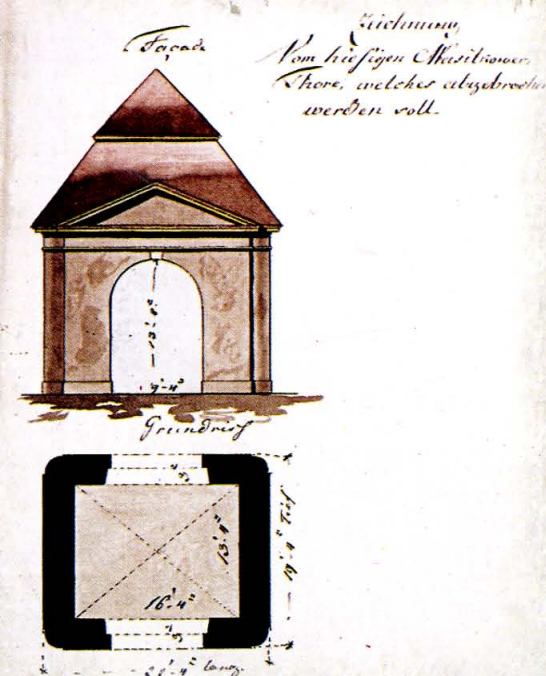
Alina Sztachelska-Kokoczka, Z wiejskiej przeszłości niektórych dzielnic Białegostoku, Białostocczyzna 1993, nr 2, s. 3

[illegible]

Kamera Wojny i Domen w Białymstoku 1795-1807. Intrata miasta Białegostoku i Folwarku Wyskostockiego, sygn. 2450, k. 472

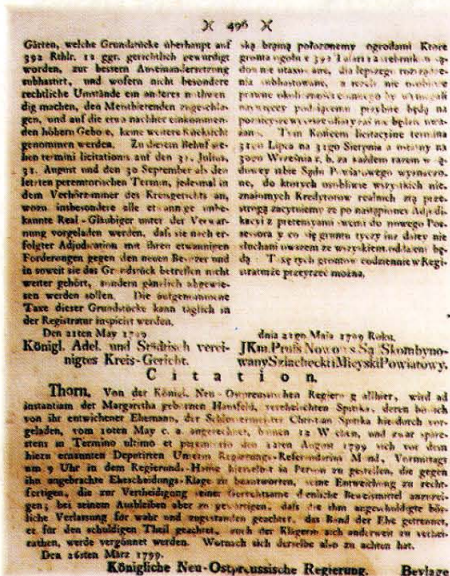
W czasach Jana Klemensa Branickiego Białystok był miastem rezydencjonalnym i nie miał charakteru obronnego. Jego granice wytyczał jedynie drewniany parkan. Wjazd do miasta strzegło sześć bram. Dwie zachodnie prowadziły do Suraza i Chroszczy, dwie strzeły szlaku wasilkowskiego prowadzącego do Grodna, południowa szlaku do Warszawy, a brama Pieczurska miała znaczenie lokalne. Parkany i bramy były utrzymywane przez mieszczan. Brama Choroska była murowana, dwupiętrowa, wrota były drewniane, nabijane ćwiekami. Kryta była dachówką. Brama Suraska była skromniejsza od Choroskiej. Też była murowana, miała podwójne drewniane wrota, nabijane ćwiekami. Przy bramie stał szlaban z rogatkami, łańcuchem i skoblami do zamykania. Przez bramę Wasilkowską przebiegała droga do Wasilkowa, Sokółki i Grodna. Prowadziła do niej ulica Wasilkowska (obecnie Sienkiewicza), która była wybrukowana. Brama Wasilkowska była murowana, pokryta dachówką, z małą facjatą. Pomalowana była na szaro. Umieszczono w niej podwójne wrota nabijane dużymi gwoździami, szlaban z łańcuchem i skoblem do zamykania. Bramę Bojarską zamykającą wylot ulicy Bojarskiej (obecnie Warszawskiej) tworzyły dwa słupy murowane pomiędzy którymi umieszczono podwójne wrota, proste na zawiasach bez łańcucha.

Alina Sztachelska -Kokoczka, Bramy miejskie Białegostoku w XVIII w., Białostocczyzna 1991, nr 2, s. 8-10.

*Kamera Wojny i Domen w Białymstoku
1795-1807. Rysunek Bramy Wasilkowskiej w
Białymstoku sygn. 2284, k. 17*

Gazeta ogłoszeniowa rozpowszechniona w XVIII i XIX w Europie, wydawana w Białymstoku w latach 1798-1806 przez władze pruskie. W Białymstoku gazeta ta była organem urzędowym Kamery Wojenno-Ekonomicznej (administracji państwowej departamentu białostockiego). Obejmowała swym zasięgiem departament nie tylko białostocki, ale i płocki. Jej naczelnym zadaniem było szybkie rozpowszechnianie w terenie wydawanych zarządzeń, edyktów i obwieszczeń nowo powstałej na tym terenie administracji. Wydawana była w języku niemieckim i polskim. Gazetę wydawano dwa razy w tygodniu. Koszt prenumeraty wynosił 12 groszy pruskich. Wychodziła w nakładzie około 2,5 tys. egzemplarzy. W Archiwum znajdują się jej najstarsze znane egzemplarze. Leszek Postołowicz, Pierwsza gazeta drukowana w Białymstoku, Białostoczczyzna 1988, nr 2, s. 13.

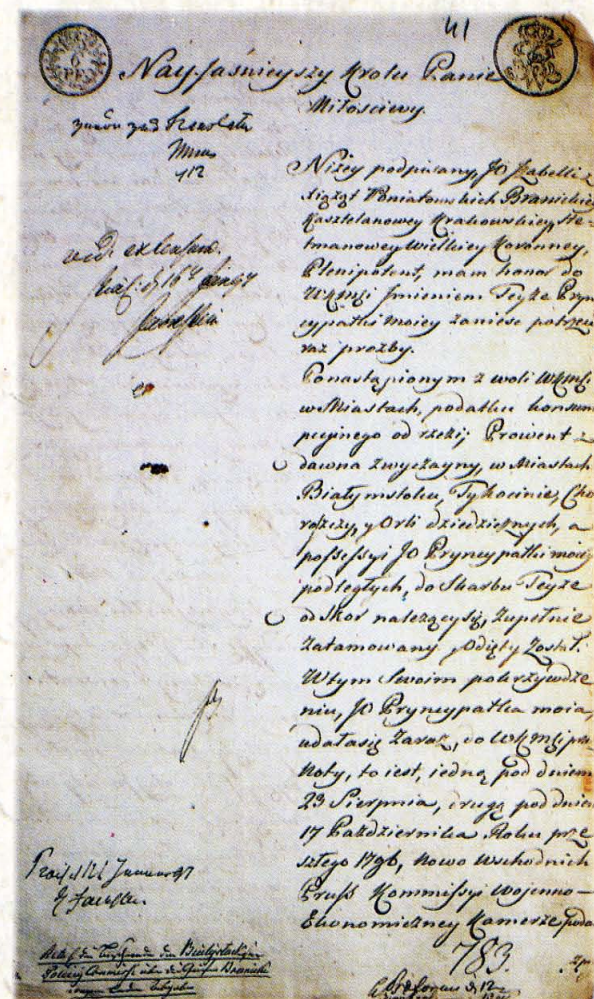

Kamera Wojny i Domen w Białymstoku 1795 - 1807. Pierwsza gazeta wydawana w Białymstoku przez władze pruskie, sygn. 612, k. 120

Do III rozbioru Polski Białystok znalazł się pod panowaniem pruskim. Powstała prowincja Prusy Nowowschodnie. W 1796 Generalne Dyrektorium w Berlinie zdecydowało, że Białystok będzie centralnym ośrodkiem administracyjnym w utworzonej prowincji. W mieście usytuowano naczelne władze Nowych Prus Wschodnich. Białystok stawał się stolicą prowincji. Władze pruskie ściągaly kolonistów. Jednak dożywotnią właścicielką miasta była Izabela Branicka, która wyrażala ewentualną zgode na mianowanie burmistrza, chociaż ten był urzędnikiem administracji pruskiej. Izabela Branicka ostro reagovala na wszelkie próby ograniczenia swych kompetencji. Jednak 1 marca 1802 r. podpisała kontrakt dzierżawy z władzami pruskimi. W miesiąc później Potoccy: Jan Alojzy, dziedzic Bociek oraz Feliks starosta szczerzecki, jako spadkobiercy Jana Klemensa Branickiego, brali udział w sprzedaży Białegostoku.

Ariusz Małek, *Białystok pod zaborem pruskim 1795-1807*, Białostoczczyzna 1999, nr 4, s. 20

*Kamera Wojny i
Domen w
Białymstoku 1795-
1807. List Izabeli
Branickiej do króla
pruskiego w
sprawie podatku.
sygn. 2450, k. 41*

Powstała w Białymstoku Kamera Wojenno-Ekonomiczna miała za zadanie zorganizowanie administracji w departamencie, policji, poboru do wojska, prowadzenie robót fortyfikacyjnych, itp. Celem zapewnienia sprawności funkcjonowania administracji na nowym terenie sprowadzono z Kwidzyna drukarza Jana Jakuba Daniela Kantera, który rozpoczął działalność w Białymstoku w połowie 1796 r. Jego ojciec na podstawie otrzymanego od króla przywileju założył w Kwidzynie drukarnię, która miała prawo wypuszczać druki w języku niemieckim, polskim, litewskim, hebrajskim, łacińskim i greckim. W Białymstoku drukowano przywileje i zarządzenia w języku niemieckim lub dwujęzyczne: niemiecko-polskie. Na każdym prawie druku była informacja o wydawcy w języku niemieckim (gedruckt bey Johann Jacob Daniel Kanter Neu Osteussischen Hofbuchdrucker) i w języku polskim: Drukarnia Jana Jakuba Daniela Kantera, Jego Królewskiej Mości Nowo-Wschodnich Pruss Nadwornego Drukacza.

Kanter w Białymstoku działał do 1800 r., potem powrócił do Kwidzyna. Po nim oficynę wydawniczą otrzymał Jan Appelbaun, który także otrzymał tytuł nadwornego drukarza JKMcI Prus Nowowschodnich.

Leszek Postołowicz, Pierwsza gazeta drukowana w Białymstoku, Białostoczyzna 1988, nr 2, s. 13.

EDICT
wegen
ANHALTUNG und VERFOLGUNG
der
DESERTEURS.

Bialystok,
Gedruckt bey Johann Jacob Daniel Kanter, Königl.
Neu-Ostpreussischem Hofbuchdrucker.

OBWIESZCZENIE
względem
PRZYTRZYMANIA Y ŚCIGANIA
DEZERTEROW.

w BIAŁYMSTOKU,
Z DRUKARNI JANA JAKUBA DANIELA KANTERA, JEGO KRÓLEWSKIEJ
MOŚCI NOWO-WSCHODNICH PRUSS NADWORNEGO DRUKARZA.

Kamera Wojny i Domen
w Białymstoku 1795-1807.
Obwieszczenie wydane
w Białymstoku, sygn. 8,
k. 5

Organizowany przez administrację pruską schemat administracyjny oraz organizacja powiatu przetrwały okres panowania pruskiego. W czerwcu 1807 r. Komisja Rządząca Księstwa Warszawskiego powołała pełnomocników w osobach Dominika Kuczyńskiego i Michała Starzeńskiego, którzy mieli organizować departament białostocki. Gdy prace były w toku, Napoleon mocą traktatu tylżyckiego 7 lipca 1807 r. oddał carowi Aleksandrowi I. Obwód Białostocki składający się z powiatów: białostockiego, drohiczyńskiego, bielskiego i sokólskiego, z częściami powiatów suraskiego, biebrzańskiego oraz dąbrowskiego. W rok później władze rosyjskie utworzyły z tego terytorium odrębną jednostkę administracyjną - Obwód Białostocki, składający się z czterech powiatów: białostockiego, bielskiego, sokólskiego i drohiczyńskiego. Obwód liczył 9 tys. km² powierzchni i około 190 tys. mieszkańców, był trzykrotnie mniejszy od departamentu z czasów pruskich. Dzielił się początkowo na cztery powiaty: białostocki, bielski, drohiczyński, sokółski i miał status gubernialny. Obwód razem z guberniami: wileńską, grodzieńską i mińską podlegał generał-gubernatorowi wileńskiemu.

W Białymstoku funkcjonowała Rada Miejska i Magistrat. Na czele Rady stał naczelnik („głowa”), obok niego do rady wchodziło 2 starostów miejskich i 4 radnych. Magistrat był sądem miejskim, przewodniczył mu naczelnik miasta. Połowa Rady miała być wyznania chrześcijańskiego, a druga połowa mojżeszowego. Pierwszym naczelnikiem Białegostoku był Krzysztof Teske.

M. Ułaszczyk, Materiały do dziejów Obwodu Białostockiego w latach 1808-1843, [w:] Rocznik Białostocki, 1961, t. II., s. 333; Juliusz Łukasiewicz, Białystok w XIX wieku, [w:] Studia i Materiały do dziejów Białegostoku, t. III. Białystok 1972, s. 72-75.

Kamera Wojny i Domen w Białymstoku 1795-1807. Zarządzenie Ignacego Theilsa w sprawie wprowadzenia kalendarza juliańskiego w Obwodzie Białostockim. sygn. 165, k. 40

Od Taynego Konsyliarza, Senatora i różnych
Orderów Kawalera THEILSA.

Obiawienie.

Używająca się w całym Rosyjskim Imperium rachuba lat, którą starym Kalendarzem czyli starym stylem nazywają, po przyłączeniu teraz do Rosyi Białostockiego Obwodu, powinna być i do tej części Kraju wprowadzona. Dla uskuteczenia więc tego, z udzieloney mi od Tronu władzy obawia się przez niniejszą odezwę wszystkim i każdemu różnego stanu, rangi i Kondycji mieszkancóm tego Obwodu, że Rosyjska rachuba lat zaczęć się tu i używana być powinna, tak po Duchowney iako i po Cywilney części, od dnia 1go Stycznia 1808 Roku w Srode następnego tygodnia, który dzień jest dniem 13tym Stycznia po dług rachuby czasu, iakowa dotąd tu exystowała.

Dań w Białymstoku dnia 23. Grudnia 1807 Roku za moim podpisem przy wycisnieniu rodowitey pieczęci.

IGNACY THEILS. (M. P.)

Od Taynego Konsyliarza, Senatora i Kawalera Theilsa, na skutek Naywyższych od JEGO IMPERATORSKIEY MOŚCI danych mu rozkazu i mocy.

Wszystkim mieszkańcom Białostockiego Obwodu, który według zawartego w Tyłky Traktatu przyłączony został na wieczne czasy do Rosyjskiego Imperium.

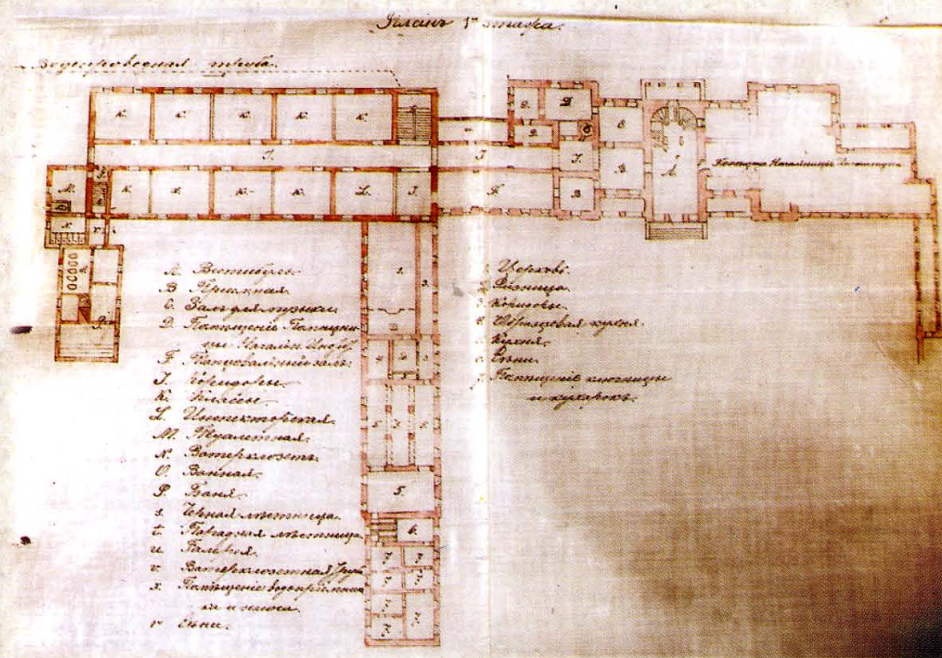
Obiawia się:

1. **P**rzyjęcie od mieszkańców Białostockiego Obwodu przysięgi na nienaruszoną wierność wiecznego poddaństwa *Jego Imperatorskiej Mości Najjasniejszemu, Najpotężniejszemu Wielkiemu Panu Imperatorowi Alexandrowi Pawłowiczowi, Samowładcy Wszech Rosyi itd. itd. itd.*, ma nastąpić w całym Obwodzie dnia $\frac{12}{24}$ miesiąca Grudnia, to jest w nayuroczystszy dzień narodzenia *Jego Imperatorskiej Mości*. I dla tego
2. Pierwsze Osoby z Duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego i Greko-unickiego wyznania wszystkich Cyrkułów; a Białostockiego i Surażskiego od każdego Kościoła po jednej osobie; — także przeczna Szlachta tych dwóch Cyrkułów i wszyscy posiadający w onych nieruchomości majątek przez Sukcesyją spadły i innym prawnym sposobem nabyte; — również też Przeczna Szlachta Cyrkułów Bielskiego, Drohyczyńskiego i Dąbrowskiego, kto z nich stosownie do uczynionego przezemnie w miesiącu Listopadzie wezwania może wyjechać z domu swego; — i wszyscy Dzierżawcy koronnych różnego nazwania dóbr we wszystkich Cyrkułach, Possessorowie zaś majątków szlacheckich

Kamera Wojny i Domen 1795-1807. Lista poddanych, którzy składali przysięgę wierności carowi Aleksandrowi I, sygn. 2200, k. 13

W 1809 r. Białystok zmienił właściciela. Stał się nim car, który odkupił prawa własności za ustaloną uprzednio sumę. Wykupił też oranżerię i meble pałacowe (po śmierci Izabeli Branickiej) za ponad 20 tysięcy rubli. Do pałacu wprowadziły się władze rosyjskie. W latach 1826-1830 przeprowadzono generalny remont pałacu. Przy tej okazji dawną kaplicę zamieniono na cerkiew. Białystok liczył w tym czasie ponad 8 tysięcy mieszkańców, w tym około 1000 osób było żołnierzami.

Juliusz Łukasiewicz, Białystok w XIX wieku, [w:] Studia i Materiały do dziejów Białegostoku, t. III. Białystok 1972, s. 80.

Rada Białostockiego Instytutu Panien Szlacheckich 1849-1918. Rzut I piętra Pałacu Branickich, sygn. 27, k. 21

Opisanie Budoweli Pałacowej w Białymstoku.

1. Pałac duży murowany, z meblami, które składają się od muru bez uszko-
żenia niemoga, to jest oknami, sufitemi, podłogami, drzwia-
mi, oknami, i żyrandolami w muru i sufitach.
2. Ofiyna murowana duża po prawej stronie Pałacu, z meblami
podobnymi, które od muru bez uszkodzenia składają się niemoga.
3. Ofiyna murowana duża po lewej stronie Pałacu, także z mebla-
mi, które od muru bez uszkodzenia składają się niemoga.
4. Ofiyna klubowa murowana — z meblami.
5. Budynki niewielkie, cztery murowane po prawej stronie mi-
ędzy Ofiyną i Dramą, stojący.
6. Budynki niewielkie, cztery murowane po lewej stronie mi-
ędzy Ofiyną i Dramą, stojące.
7. Drama murowana od dziedzińca pałacowego, na której wieża
z zegarem dużym, a na dole po obydwóch stronach schody do
mieszkania.
8. Solwarka z całym zabudowaniem, w której teraz Panów Wo-
jennych, i Komisarzy będący.
9. Dom murowany w ogrodzie dla ogrodników.
10. Orangerie wielkie murowane.
11. Trephauzy murowane.
12. Stajnie przy Pałacu murowane, z mieszkalnemi izbami
na górze.
13. Wozownie przy Pałacu murowane z izbami mieszkalnemi
na górze.
14. Stajnie, wozownie i Magazyn duże niedaleko Solwarki.
15. Fabryka przy stajniach gdzie teraz Oficerowie Kolescy.
16. Kuchnia murowana.
17. Magazyn z drewnem budowlanym.
18. Piętra, która teraz Pan Holce trzyma.
19. Domów w Lwierzynie trzy.
20. Przechownia w Lwierzynie.
21. Lodownia dwie tamże.
22. Teatralny Dom duży.
23. Dom przy Teatrze.

Kamera Wojny i Domen w Białymstoku 1795-1807. Opisanie Pałacu Branickich, sygn. 2318, k. 35

Początki epidemii cholery (cholera morbus nadeszła z Indii i Persji i w latach 20 -tych XIX w. dała początek pandemii w Europie) w Obwodzie Białostockim należy wiązać z koncentracją armii rosyjskiej na przełomie lat 1830-1831. Wojska rosyjskie liczące około 40 tys. ludzi przywlokły chorobę z głębi Rosji. W Białymstoku przebywał wielki książę Konstanty ze swoimi oddziałami, a od 1 lutego 1831 r. miał kwaterę feldmarszałek Iwan Dybicz. Po wymarszu głównych sił rosyjskich pozostał silny garnizon w Białymstoku. Po wystąpieniu epidemii w Białymstoku miejscowy Komitet zorganizowany w marcu 1831 r. zakazał Żydom gromadzenia się na codziennych modlitwach i poruszania się po mieście, żołnierzy zakwaterowano w stodółach miejskich w mniejszych grupach, a uczniowie gimnazjum zostali wysłani do domów. Budynki w których wystąpiły zachorowania i zgony zostały izolowane od otoczenia. Ustawiono też strażę, które pilnowały aby mieszkańcy z domów w których wykryto chorobę kontaktowali się z ludźmi z zewnątrz. W maju nakazano na budynkach, których mieszkańcy zmarli umieszczanie dużego napisu „cholera”. Codziennie kontrolowane były warunki sanitarne w jakich żyli mieszkańcy Białegostoku. Do dezynfekcji używano preparatów chloryny (soli kwasu chlorawego). Na czas epidemii zorganizowano dwa szpitale: we wsi Bażantarnia - dla chrześcijan i przy ul. Suraskiej dla Żydów.

Według danych śmiertelność, których dopadła cholera w powiecie białostockim, jak i samym Białymstoku kształtowała się w granicach 43-45%. W Białymstoku w ciągu pierwszych trzech tygodni zachorowało 156 osób, a zmarło 67.

Jerzy Szumski, Epidemia cholery w dobrach zabłudowskich, Zabłudów 1996, s. 3-5.

225

nowy: 23 Czerwca 1831 Auga 1831

Wiedomości o zmarłych ad Cholerę z powiatu Białostockiego
do dnia 22. Septembra 1831. Roku

Imię i Nazwisko i wiek	Wiek	Imię i Nazwisko i wiek	Imię i Nazwisko i wiek
1. Michał Białostocki	1831	2. Michał Białostocki	1831
3. Michał Białostocki	1831	4. Michał Białostocki	1831
5. Michał Białostocki	1831	6. Michał Białostocki	1831
7. Michał Białostocki	1831	8. Michał Białostocki	1831

Komitet Powiatowy Białostocki ochrony przed cholerą 1830 - 1831. Zmarli na cholerę w Białymstoku, sygn. 3, k. 736

Otwarcie Białostockiego Instytutu Panien Szlacheckich nastąpiło 1 listopada 1841 r. W uroczystościach udział wzięli przedstawiciele władz gubernialnych, marszałkowie szlachty oraz znaczący obywatele Białegostoku. Instytut miał być zakładem zamkniętym, podlegającym Ministerstwu Oświecenia. Patronat nad zakładem objęła carowa. Z początkowej liczby 100 uczennic, 30 miało kształcić się na koszt państwa. Siedzibę znalazł Instytut w letniej rezydencji Mikołaja I – pałacu Branickich. Na działalność szkoły ministerstwo przeznaczyło 3 tys. rubli, władze guberni mińskiej 3,5 tys. rubli, guberni grodzieńskiej tysiąc rubli, zaś obwodu białostockiego 2,5 tys. rubli. Na remont pałacu władze szkolne zaciągnęły pożyczkę w wysokości 75 tys. rubli płatne w rocznych ratach przez okres 37 lat. Kandydatki korzystające z bezpłatnej nauki musiały być w wieku 10-12 lat, pensjonarki pobierające nauki na własny koszt były o rok starsze. Całkowita opłata wynosiła około 200 rubli. Uczono m.in. religii, języka rosyjskiego, francuskiego, niemieckiego, polskiego, historii, geografii, matematyki, przyrody, kaligrafii, rysunków, tańca, śpiewu i robót ręcznych. Działalność Instytutu przerwał wybuch I wojny światowej.

Marek Kietliński, Białostocki Instytut Panien Szlacheckich (1841-1918), Białostoczczyzna 1998, nr 3, s. 31-36

miastki gub. Trybun, (wice-rządcy obwodu białostockiego i...)

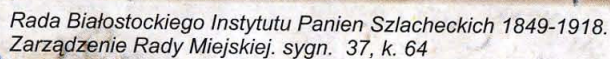
W Białymstoku, pałac Branickich w Białymstoku.

Prasa prowincjonalna.

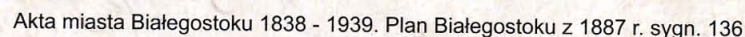
DZWONY.

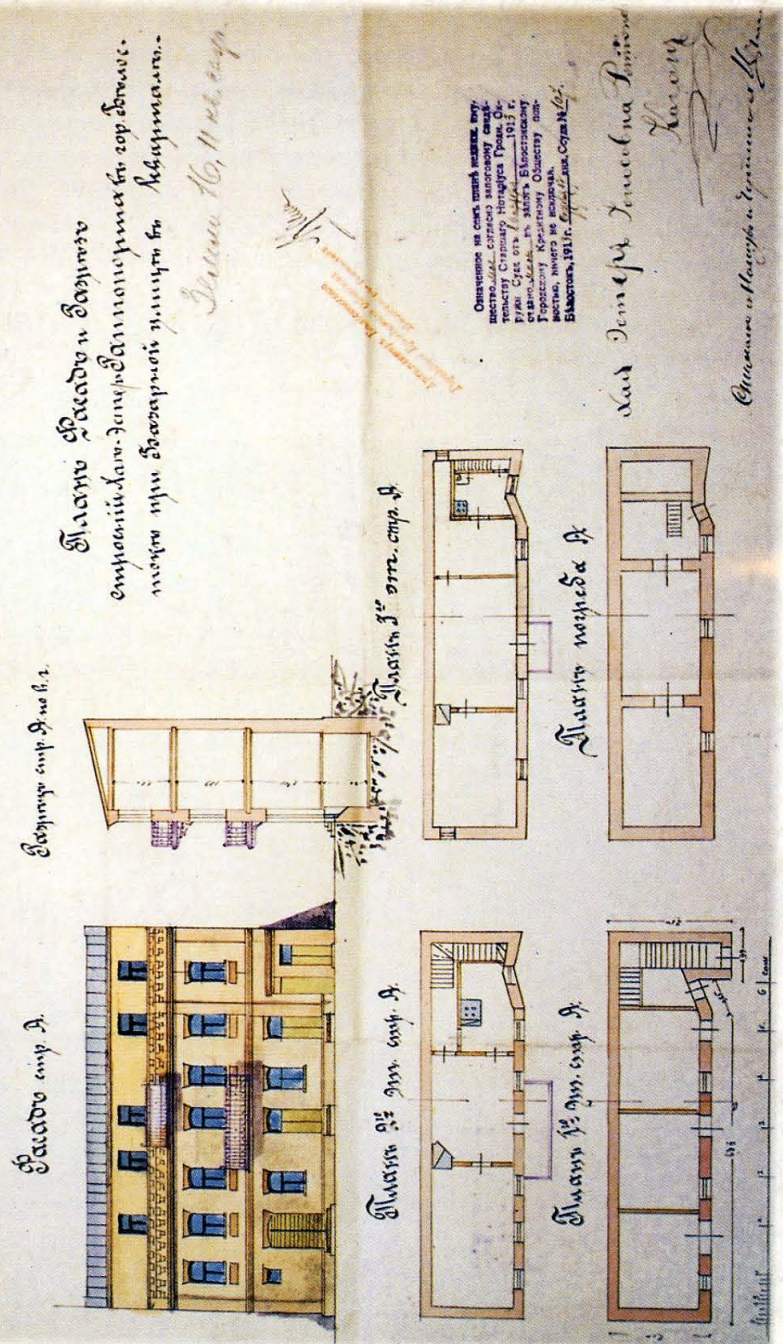
Urząd Wojewódzki Białostocki 1920-1939. Ruch Białostocki. Jednodniówka, sygn. 207, k. 23

Juliusz Łukasiewicz, *Białystok w XIX wieku*, [w:] *Studia i Materiały do dziejów Białegostoku*, t. III. Białystok 1972, s. 85.

Marek Kietliński, Powstanie i działalność Miejskiego Towarzystwa Kredytowego w Białymstoku (1907-1949), Białostoczczyzna 1997, nr 3, s. 69-75.

Towarzystwo Kredytowe Miejskie Białostockie 1908-1915. Budynek przy ulicy Bazamej (obecnie Rynek Kościuszki), sygn. 150, k. 2

sygn. 150, k. 2

Hotel "Ritz"

Hotel „Ritz” wybudowany został przez Towarzystwo Akcyjne „Ritz” przy pomocy Petersbursko-Tulskiego Banku Ziemskiego. Prace budowlane zakończyły się w 1913 r. Okazały budynek położony był nad rzeką Białą w bliskim sąsiedztwie Pałacu Branickich oraz Domu Koniuszego. Posiadał marmurowe schody, podłoga pokryta była parkietem. Na parterze znajdował się bank, kawiarnia oraz zakład fryzjerski. Na pierwszym piętrze znajdowała się restauracja wraz z zapleczem gastronomicznym. Na drugim i trzecim piętrze znajdowały się pokoje gościnne, po 18 na każdej kondygnacji. Na strychu było zaś 10 pokoików. Hotel posiadał także windę. W każdym pokoju stało łóżko lub tapczan, w oknach były firanki. Na ścianach wisiały reprodukcje znanych malarzy. Na stołach leżały popielniczki z ciężkiego szkła. Pokoje oświetlały mosiężne stołowe lampy. Były szafeczki, wieszaki oraz półeczki na czapki i kapelusze. Hotel był na poziomie europejskim. Korzystali z niego ludzie zamożni, m.in. przemysłowcy, oficerowie, arystokraci.

W 1915 r. hotel został zajęty przez niemieckie władze wojskowe.

Po odzyskaniu niepodległości hotel nadal dobrze prosperował. Restauracja hotelowa czynna była do północy. Odbywały się dancingi, bale karnawałowe, oraz bale noworoczne.

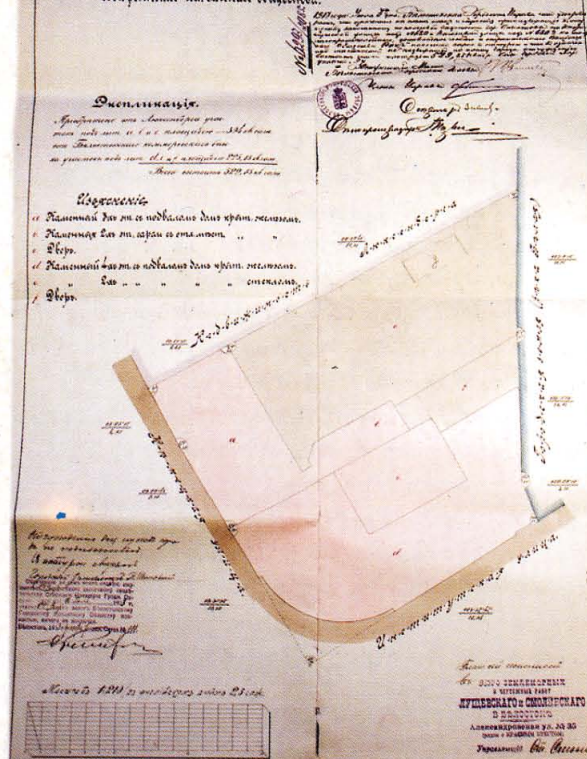
W 1941 r. hotel przejęły niemieckie władze okupacyjne. Otrzymał nową nazwę „Europa”. Na drzwiach pojawił się napis „tylko dla Niemców”. Funkcje kierownicze w hotelu pełnili Niemcy, zaś personel pomocniczy rekrutował się z Polaków i Białorusinów. Na przełomie 1943/1944 r. w hotelu przeprowadzono kapitalny remont. Latem 1944 r. Niemcy wysadzili hotel w powietrze. Pozostały po nim tylko mury.

W końcu lat czterdziestych mury wysadzone zostały dynamitem. To co pozostało rozebrano, a gruz został usunięty.

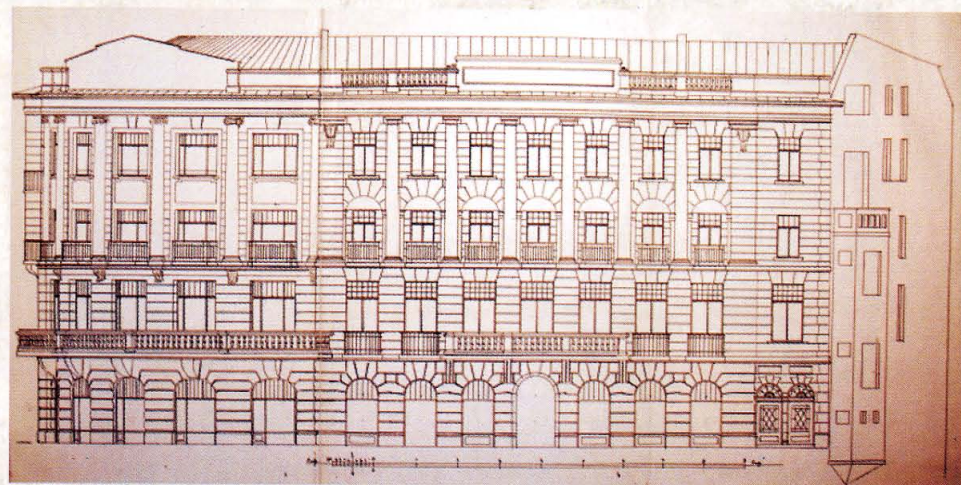
Jerzy Tartak, Hotel Ritz w Białymstoku, Białostocczyzna 1988 nr 3, s. 29-30.

Ситуационный план участка земли площадью 829,85 кв. саженей, снесенной в 1908-1915 гг. на углу Железнодорожной и Улицы Мещинской, принадлежавшей А. И. Мещинскому. План снесенной земли на основании выводов проведенных в 1915 году, не учтенных в плане.

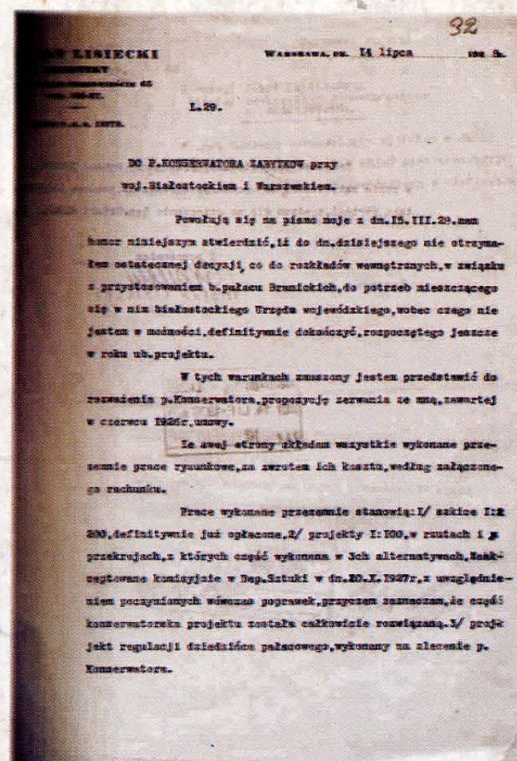
Towarzystwo Kredytowe Miejskie Białostockie 1908-1915. Plan sytuacyjny hotelu Ritz, sygn. 154, k. 2;

Towarzystwo Kredytowe Miejskie Białostockie 1908-1915. Fasada hotelu Ritz, sygn. 154, k. 6v

2 sierpnia 1919 r. Sejm Ustawodawczy, już z udziałem posłów białostockich przyjął Ustawę tymczasową o organizacji władz administracyjnych II instancji. Przewidywała ona podział byłego Królestwa Polskiego i Obwodu Białostockiego na województwa. W liczbie nowo powstających jednostek znalazło się także województwo białostockie. W jego skład miało wejść 6 powiatów dawnej guberni łomżyńskiej, 3 powiaty byłej guberni suwalskiej i 3 powiaty guberni grodzieńskiej (białostocki, bielski i sokólski). W Białymstoku postanowiono ulokować siedzibę władz wojewódzkich. Zdecydował o tym fakt, iż Białystok zdystansował wszystkie inne ośrodki miejskie województwa. Przewyższał je liczbą ludności (Białystok zamieszkiwało ponad 76 tys. ludności) i potencjałem gospodarczym. Ponadto leżał na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych, w tym ważnych linii kolejowych Brześć Grajewo, Warszawa - Wilno i Warszawa-Moskwa. 19 listopada 1919 r. Józef Piłsudski powierzył Stefanowi Bądryńskiemu funkcję wojewody białostockiego, który przybył do Białegostoku w lutym 1920 r. i zamieszkał w Pałacu Branickich. Przez okres międzywojenny Pałac Branickich był także siedzibą władz wojewódzkich.

Jan Jerzy Milewski, Z dziejów województwa białostockiego w okresie międzywojennym, Białystok 1999, s. 18, 27.

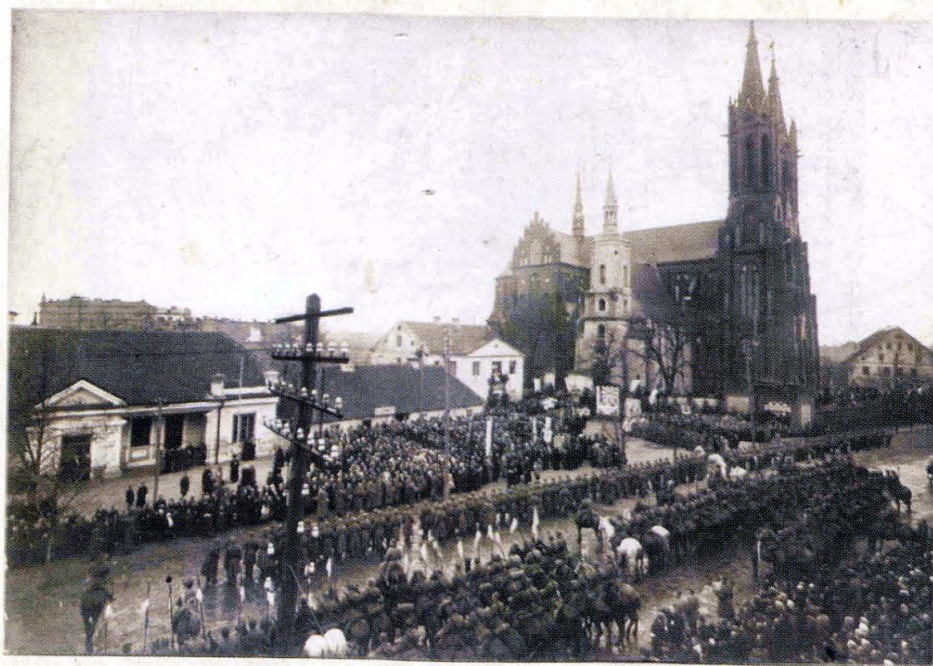

Urząd Wojewódzki Białostocki 1920-1939. Przystosowanie Pałacu Branickich na siedzibę Urzędu Wojewódzkiego, sygn. 208, k. 32

Niemiecka okupacja Białegostoku przeciągnęła się do 19 lutego 1919 r. W tym dniu do miasta wkroczyły oddziały polskie w sile III batalionu 28 pułku piechoty, drugiej kompanii 1 pułku piechoty, 3 szwadronu 4 pułku ułanów, szwadronu jazdy i jednej baterii artylerii.

Wkraczające oddziały polskie powitał komisarz rządu RP Ignacy Mrozowski. Zaakceptował on istniejący już od końca 1918 r. Tymczasowy Komitet Miejski, który stopniowo przejmował, w miarę likwidacji władz okupacyjnych, poszczególne działy gospodarki. Na czele TKM stał Józef Puchalski. Komitet był reprezentatywny jedynie pod względem narodowościowym, gdyż składał się z 6 Polaków, 8 Żydów, 1 Rosjanina i 1 Niemca. Jednak po ustąpieniu okupantów został on zaakceptowany przez polskie władze komisaryczne. Tymczasowy Komitet Miejski przyjął zasadę, iż połowę ogólnej liczby pracowników Magistratu stanowić będą Polacy, resztę inne narodowości. Zastosowano też regułę, iż wszystkie ogłoszenia publikowane będą w języku polskim, ale z jednoczesnym tłumaczeniem na inne języki miejscowe.

Jan Jerzy Milewski, Białostoczczyzna – początki niepodległości, Białostoczczyzna 1989, nr 1, s. 26.

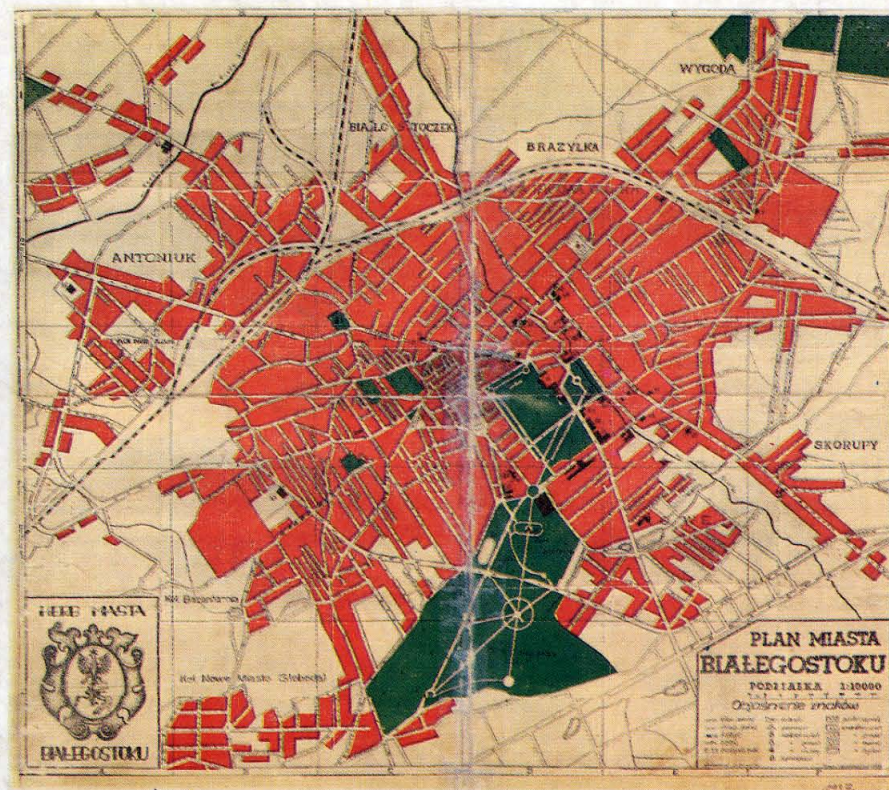

Zbiór fotografii. Białystok w lutym 1919 r., sygn. 4

10 maja 1919 r. powstał „Wielki Białystok” o obszarze około 42 km² z Antoniukiem, Białostockiem, Dojlidami, Dziesięcinami, całym już Marczukiem, Ogrodnickami, Pieczurkami, Skorupami, wsią Starosielce, Słobodą, Wygodą, Wysokim Stokiem, Zaciszem, dalszym Zwierzyńcem (letniska) [...]. W grudniu 1931 r. uściślono zasięg przedmieść Białegostoku. Tym mianem określono wówczas: Dziesięciny, Horodniany, Ogrodnicki, Pieczurki, Starosielce i Wysoki Stoczek”

Granice rozszerzonego miasta Białegostoku ustalone w myśl Rozporządzenia Komisarza Cywilnego Ziem Wschodnich z dnia 10 maja 1919 r. nie zostały na gruncie ani oznaczone, ani utrwalone, ani też pomierzone. W związku z tym na konferencji w sprawie zmian granic miasta Białegostoku w dniu 28 listopada 1934 r. postanowiono dokonać pomiarów i ścisłych planów miasta.

W związku z tym po przeprowadzeniu badań został opracowany przez Miejskie Biuro Pomiarów obiektywny i ścisły opis granic miasta z uwzględnieniem potrzeb miasta i realnych życzeń, które wyraziły strony zainteresowane.

Akta miasta Białegostoku 1838-1939. Plan wojewódzkiego miasta Białegostoku z 1937 r., sygn. 137

25 lipca 1919 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wyznaczyło termin wyborów do Rady Miejskiej. Miały się one odbyć 7 września 1919 r. Kampania wyborcza była słaba. Nie traktowano tego głosowania jak czerwcowych wyborów do Sejmu, które ludność polska uważała za symbol odbudowy własnej wolnej ojczyzny i masowo poszła do urn wyborczych (w okręgu białostockim głosowało 75%, a w Białymstoku 52% uprawnionych).

Wybory do Rady Miejskiej odbyły się w wyznaczonym terminie. Żydzi wyrażając protest wobec przyłączenia polskich przedmieść do Białegostoku zbojkotowali wybory. Także członkowie Komunistycznej Partii Robotniczej Polski nie wzięli w nich udziału. Wybory zbojkotowali również członkowie Polskiej Partii Socjalistycznej, ale tylko dlatego, że nie zdążyli wystawić własnych kandydatów. Także ludność polska nie wykazała nimi większego zainteresowania. W głosowaniu wzięło udział tylko 12% uprawnionych. Mandat do Rady można było uzyskać uzyskując tylko kilkadziesiąt głosów. O mandaty rywalizowały trzy listy: nr 1. Parafia Ewangelicka, nr 2. Polski Komitet Wyborczy i nr 3. Polski Robotniczy Komitet Wyborczy. Na listę nr 1 padło tylko 50 głosów, wobec czego jej kandydaci nie uzyskali żadnego mandatu, na listę nr 2 padło 3213 głosów, wobec czego jej kandydaci zdobyli 35 mandatów, na listę nr 3 padło 730 głosów, które przełożyły się na 7 mandatów.

W skład 42 - osobowej Rady Miejskiej weszli m.in.: Antoni Gliński, Stanisław Homan, Stanisław Smoliński, Wincenty Hermanowski, Zygmunt Siemaszko, Stefan Sobolewski, Jan Knaup, Jan Jaroszewicz, inż. Mieczysław Malinowski, Władysław Kolendo, Jadwiga Klimkiewiczowa, Michał Motoszko, Konstanty Kosiński, Feliks Janowicz, Bolesław Niedźwiecki, Bolesław Łabanowski, Ignacy Kuligowski, Jan Bamiński, Wilhelm Laprecht, inż. Bolesław Rybołowicz, dr Bohdan Ostromecki, Władysław Teul, Stefan Starzyński, Jan Jałyński, Antoni Minkiewicz, Zygmunt Maciejewski, Franciszek Gil-Gilewski, Stanisław Parfjanowicz, Franciszek Godyński, A. Roleder, Józef Puchalski, Stefan Kucharski, Jan Wsilewski, Józef Citkowski, Julia Champińska, Kazimierz Sasinowski. Wśród nowo wybranych radnych było czterech majstrów, po trzech nauczycieli, aptekarzy, księgowych, właścicieli domów, rolników, murarzy i kupców, a po dwóch inżynierów, lekarzy i włóknarzy oraz: adwokat, inspektor szkolny, zastępca komisarza powiatowego, geometra, ksiądz, cukiernik, technik, nadkonduktor i właściciel księgarni.

Nowa Rada ukonstytuowała się 15 października 1919 r. Dokonano wyboru Prezydium oraz Magistratu. Do Prezydium wybrano: Feliksa Filipowicza, któremu powierzono o funkcję prezesa, Władysława Olszyńskiego wiceprezesa, Władysława Kolendo sekretarza oraz Jadwigę Klimkiewiczową i Michała Motoszko. Do Magistratu weszli: Bolesław Szymański prezydent, Witold Łuszczewski wiceprezydent, inż. Bolesław Rybołowicz i dr Bohdan Ostromecki, Stanisław Parfjanowicz, Mieczysław Konopiński i Michał Korolczuk - ławnicy.

Na pierwszym uroczystym posiedzeniu 19 listopada 1919 r. Rada Miejska nadała honorowe obywatelstwo miasta Białegostoku Naczelnikowi Państwa Józefowi Piłsudskiemu oraz uchwaliła wysłanie depeš okolicznościowych do Rad Miejskich w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Lwowie i Wilnie.

Białystok ilustrowany. Zeszyt pamiątkowy pod red. A. Lubkiewicza, Białystok 1921, s. 60.

Akta miasta Białegostoku 1838-1939. Pierwszy samorząd miejski w wyzwolonej Polsce wybrany 7 września 1919 r., sygn. 134.

Nybuch I wojny światowej i przejście Białegostoku 13 sierpnia 1915 r. pod administrację niemiecką stworzyło działaczom oświatowym szansę odbudowy szkolnictwa polskiego na terenie Białegostoku. W Białymstoku powstał Komitet Tymczasowy oraz Rada Opiekuńcza Szkół Polskich. 12 grudnia 1915 r. nadzwyczajne Zebranie członków Towarzystwa zmieniło jego nazwę na Towarzystwo Pomocy Szkół Polskich w Białymstoku. Organizacja ta pozostawała w stałym kontakcie z Wydziałem Oświecenia m. st. Warszawy, skąd otrzymywała subsydia i wskazówki programowo-organizacyjne.

Towarzystwo postanowiło otworzyć gimnazjum 29 listopada 1915 r., aby w ten sposób uczcić kolejną rocznicę powstania listopadowego. Po skompletowaniu kadry nauczycielskiej, dysponując pewną ilością podręczników i pomocy szkolnych, Towarzystwo Pomocy rozpoczęło akcję zapisów młodzieży gimnazjum po zakończeniu której nastąpiło uroczyste otwarcie Polskiego Gimnazjum Realnego w Białymstoku. Siedzibą nowej szkoły był gmach po byłej rosyjskiej szkole handlowej mieszczącej się przy ulicy Warszawskiej 63. W październiku 1917 r. gimnazjum przeniosło się z ulicy Warszawskiej 63 na ulicę Mickiewicza 1. W maju 1919 r. uczennice Gimnazjum Realnego złożyły egzaminy dojrzałości. Dziewięć dziewcząt otrzymało po raz pierwszy w historii szkoły matury. Chłopcy nie składali tych egzaminów, gdyż uczniowie klas ósmych zaciągnęli się w szeregi Wojska Polskiego by walczyć z bolszewikami o wolność Ojczyzny. W roku szkolnym 1918/1919 uczęszczało do gimnazjum 378 chłopców i 210 dziewcząt. Ogółem kształciło się 588 uczniów i uczennic.

Dzięki zabiegom ks. Stanisława Hałki i Józefa Zmitrowicza Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 12 listopada 1919 r. upaństwowiło gimnazjum. Spowodowało to podział szkoły w roku szkolnym 1919/1920 na odrębne gimnazja: żeńskie Państwowe Gimnazjum im. Anny z Sapiehów Jabłonowskiej powstałe 20 listopada 1919 r.) i męskie o nazwie Państwowe Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta (powstałe 22 listopada 1919 r.)

Podpis pod zdjęcie

Nauczyciele i maturzystki Gimnazjum Realnego, które powstało w Białymstoku staraniem Towarzystwa Pomocy Szkół Polskich w czasie okupacji niemieckiej w warunkach toczącej się I wojny światowej. Egzamin maturalny odbył się w 1919 r. już po przyłączeniu Białegostoku do Polski. Siedzą od lewej strony:

2. ks. Paweł Piekarski, 3. Bronisława Kopczyńska-Woźnicka, 4. dyrektor Józef Zmitrowicz, 5. dyrektor ks. dr Stanisław Hałko, który powrócił z Niemiec do Białegostoku w 1919 r., 6. Anna Samborska – nauczycielka niemieckiego, 7. Włodzimierz Woźnicki – nauczyciel łaciny, stoją wyżej: 8. Jadwiga Kundówna, 9. Konstanty Kosiński – nauczyciel matematyki, 10. ks. Stanisław Marcinkowski – nauczyciel języka polskiego, 11. Władysław Kolendo – nauczyciel przyrody, 12. Alfred Mejzner – nauczyciel fizyki, 13. Teofila Wroczyńska, stoją w III rzędzie: 14. Gertruda Kozłowska, 15. Wanda Chmielewska, 16. Halina Goławska, 17. Halina Kościa, 18. Maria Bielska

Materiały dotyczące szkolnictwa – Zbiór szczytków zespołów 1919-1939. Matura z 1919 r. sygn. 19

29 lipca 1920 r. wojska radzieckie zajęły Białystok. Dowództwo utworzyło w mieście Białostocki Komitet Wojskowo – Rewolucyjny. Na jego czele stanął nauczyciel – dziennikarz J. Oszerowicz, sekretarzem został J. Kowalski. W ciągu kilku dni Komitet upaństwowił banki, kasy pożyczkowo – oszczędnościowe, zarejestrował i zamknął składy żywności, oparł aprowizację miasta na przymusowych dostawach, ogłosił rejestrację bezrobotnych i przekazywania fabryk robotnikom. Dowódcy poszczególnych armii tworzyli w terenie tymczasowy aparat administracyjny podporządkowany tzw. „rewkomom”.

W dniu zajęcia Białegostoku przez wojska sowieckie do Wilna przyjechali Julian Marchlewski i Feliks Dzierżyński. Tam zakończyli pracę nad manifestem Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski. Przez sieć Czerwyczakji poinformowali Lenina o zredagowaniu manifestu.

J. Marchlewski dotarł do Białegostoku nocą z 1 na 2 sierpnia. Następnego dnia przybyli F. Dzierżyński i Feliks Kon, a Edward Próchniak dopiero 5 sierpnia. Nowi czerwoni dygnitarze zajęli na swą siedzibę Pałac Branickich. Na swoją działalność otrzymali z Moskwy ponad 2 miliardy rubli.

Zorganizowano Trybunały Rewolucyjne, składające się z trzech osób. Wyroki przez nie wydawane były ostateczne i nie podlegały kasacji. Fabryki zostały znacjonalizowane. Ich właściciele mieli być przeniesieni do innych miejsc pracy. Majątki ziemskie towarzysze na czele z Marchlewskim planowali skonfiskować. Właściciele mieli być natychmiast odesłani do najbliższych „rewkomów”. Należy przypuszczać, iż zostaliby zlikwidowani.

Program TKRP poparła niewielka część społeczeństwa Białegostoku. Wśród popierających znalazła się Komunistyczna Partia Robotniczej Polski. W sierpniu rozwiązała się Polska Partia Socjalistyczna, a jej niektórzy działacze wstąpili w szeregi KPRP i współpracowali z komunistami z Rosji. Także niektóre środowiska żydowskie poszły na współpracę z komunistami (szczególnie członkowie Bundu i Poalej – Syjonu). Większość robotników wrogo odniosła się do inicjatyw „Polaków” służących komunistycznej Rosji.

21 sierpnia 1 Dywizja Piechoty przedostała się przez Narew pod Rybotami i znalazła się pod Białymstokiem, odcinając tym samym drogą odwrotu 16 radzieckiej armii strzelców. Rankiem 22 sierpnia 1 pułk legionów dowodzony przez pułkownika Stefana Dąb – Biernackiego zaatakował Białystok, rozbijając 164 brygadę strzelców, wziął do niewoli ponad 2 tys. jeńców. Mimo radzieckich kontrataków Białystok pozostał w polskich rękach.

2 - 2 -
Wyzwalając zaś siebie bohaterski robotnik Rosji dał również możność wyzwolenia się z pod jarzma ucisku i wyzysku robotnikom i chłopom Polski. Urzeczywistniły się dziwnie słowa bohaterów powstania polskiego, którzy szli w bój rozpaczny przeciw caratowi i marzyli o tym, że wyzwolą z pod jarzma carów również lud Rosji. Bo oto idzie ku nam Armia Czerwona z hasłem:

ZA NASZĄ WOLNOŚĆ I WASZĄ!

Nie po to idą, wkraczając do Polski nasi bracia rosyjscy, by ją zawojować, wojnę obecną narzucić im rząd Polski, walczą oni przede wszystkim o pokój dla siebie, gdyż tylko pokój da im możność powrócenia do domów, możność podjęcia dzieła tworzenia nowego ładu.

Pokój trwały, gwarantujący ich od nowych zamachów na ich wolność, może być zawarty tylko pomiędzy Rosją Socjalistyczną a Socjalistyczną Polską Rad Robotniczych. To też walcząc o swoją wolność, walczą i o naszą. My również walcząc o prawa nasze, walczymy: o prawa i wolność ludu robotczego Rosji.

Towarzysze! Dziś wzmoc tę walkę należy, prowadząc ją organizacyjnie i planowo. Wytworzony na terenie wyzwolonym z pod jarzma kapitału, Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski do czynu was wzywa!

OTO ZAŚ CO CZYNIĆ NALEŻY:

Fabryki i kopalnie należy wydrzeć z rąk kapitalistów i spekulantów - paskarzy. Przechodzą one na własność narodu i zarządzają nimi Komitety Robotnicze.

Folwarki i lasy również przechodzą na własność i pod zarządek narodu. Obszarów trzeba powypędzać a zarządzać folwarkami będą Komitety Parobczackie.

Ziemia włościan prawników pozostaje nieetykalna.

W miastach zarząd obejmują delegaci robotników, po wsiach — tworzą się rady gromadzkie.

Gdy w całej Polsce zostanie zwołany rząd krwawy, który wtargnął kraj w wojnę zbrodniczą, **ZJAZD DELEGATÓW LUDU ROBOCZEGO MIAST I WSI UTWORZY POLSKĄ SOCJALISTYCZNĄ REPUBLIKĘ RAD.**

Robotnicy! Przyszłość wasza w waszych jest rękach. Wszystko składa się pomysłnie dla zwycięstwa, lecz nie wolno zwlekać ani chwili.

Armia Czerwona ożywiona uczuciem braterstwa robotniczego pomoże wam. Współdziałajmy więc jej wszystkimi siłami. Państwa kapitalistyczne nie targną się na Polskę robotniczą, gdyż na to nie pozwolą robotnicy Anglii, Francji, Niemiec. Wielkie hasło staje się ciałem: Proletariusze wszystkich krajów, łączcie się!

CZYŃCIE NOWY ŁAD U NAS W POLSCE!

Uwalniajcie z więzień więźniów politycznych, waszych braci i wodzów w walce rewolucyjnej.

Wypędzajcie obszarników i fabrykantów, bierzcie w wasz zarządek i ochraniajcie pilnie dobra narodowe — fabryki, folwarki i lasy!

Uzbrajajcie się śpiesznie dla obrony zdobytej wolności!

Twórzcie wszędzie miejscowe Komitety Rewolucyjne!

Miech żyje wyzwolona Polska Robotnicza, Polska Socjalistyczna!

Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski

Przewodniczącą

Julian Marchlewski

Członkowie

Feliks Dzierżyński

Feliks Kon

Edward Próchniak

Białystok, 30 lipca 1920 r.

Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białymstoku 1948-1990. Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski. sygn. 3058, k. 4

W ramach uroczystości obchodzonego 10 lecia niepodległości Polski na posiedzeniu białostockiej Rady Miejskiej padł wniosek aby wybudować trwały pomnik w postaci Domu Ludowego im. Marszałka Piłsudskiego z salą teatralną na 1000 osób, z salą odczytową, biblioteką i czytelnią. Władze miejskie chciały przekazać na ten cel plac przy zbiegu ulic Pałacowej i Branickiego (część Ogrodu Miejskiego) oraz 45 tys. zł. Planom szybkiej budowy Domu Ludowego stanął na przeszkodzie wielki kryzys gospodarczy, który rozpoczął się na świecie w 1929 r.

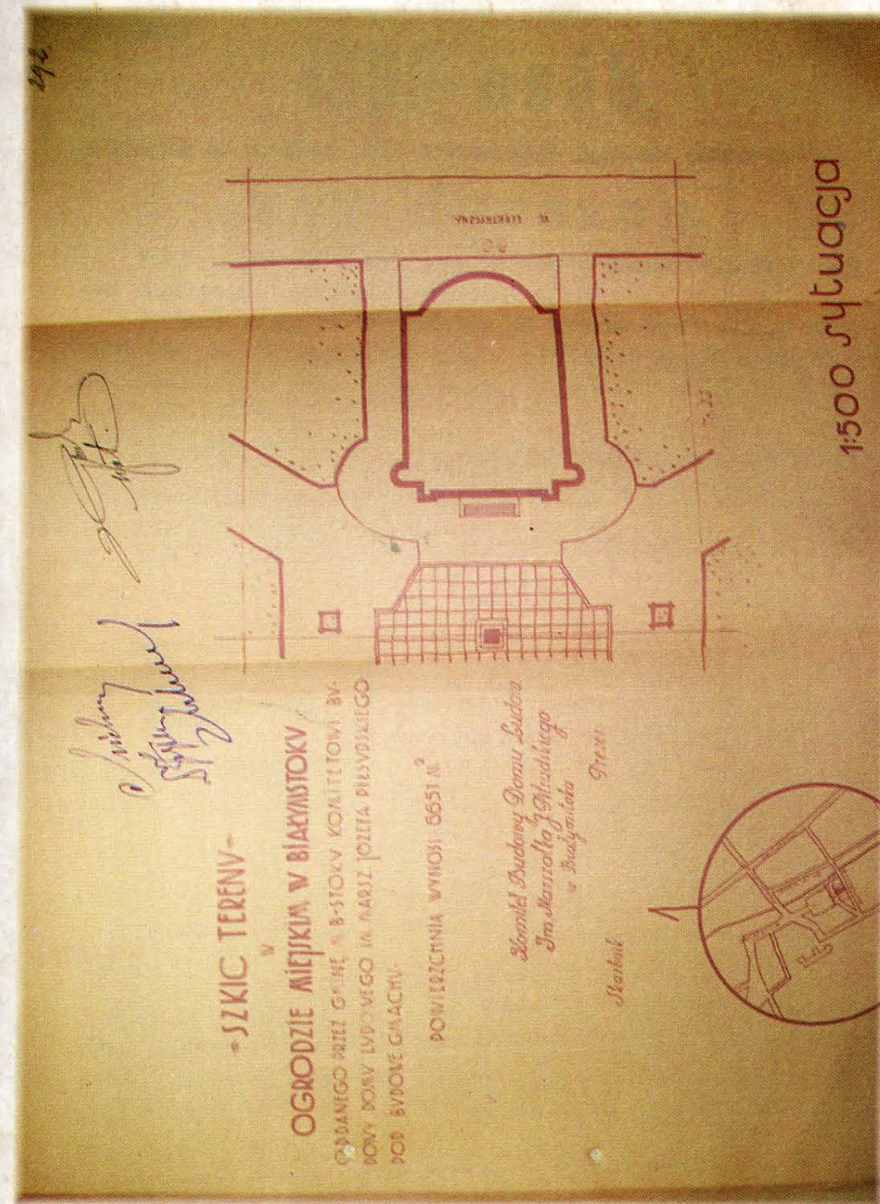
W końcu kwietnia 1933 r. powrócono do koncepcji budowy Domu Ludowego. Wybrano miejsce na końcu Ogrodu Miejskiego, na osi ulicy Kilińskiego obok Pałacu Branickich (będącego wtedy siedzibą wojewodów białostockich) i hotelu Ritz. Budowa jednak się przeciągała i w 1937 r. rozwiązał się komitet Budowy, gdyż jak stwierdzono społeczeństwo Białegostoku nie chciało jużłożyć na budowę Domu Ludowego. W tej sytuacji inwestycję postanowiły dokończyć władze miasta. Działania te okazały się skuteczne i 27 grudnia 1938 r. w domu Ludowym odbyło się pierwsze przedstawienie teatralne. Teatrowi Miejskiemu nadano imię Marszałka Piłsudskiego (obecnie Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki). Uroczyste otwarcie Teatru Miejskiego miało nastąpić 11 września 1939 r. z udziałem marszałka Edwarda Rydza Śmigłego. Zaplanowana uroczystość nie mogła się jednak odbyć z powodu wybuchu II wojny światowej.

W Archiwum Państwowym w Białymstoku przechowywana jest umowa notarialna sporządzona pomiędzy przedstawicielami Komitetu Budowy Domu Ludowego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego Zarządu Miasta Białegostoku

[Adam Dobroński, Jolanta Szczygieł-Rogowska, Białystok, lata 20-te, lata 30-te, Białystok 2002, s. 32. A. Dobroński, Białystok. Historia miasta, Białystok 2001, s. 137.

Zbiór fotografii. Budynek Domu Ludowego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w okresie międzywojennym, sygn. 20.

Akta notariusza Wacława Gąsiorowskiego. Szkic Domu Ludowego im. Marszałka J. Piłsudskiego 1933 nr 1038-2163, k. 291

1 września 1939 r. Niemcy uderzyły na Polskę. W wyniku działań wojennych Białostoczczyzna w połowie września dostała się pod okupację niemiecką. Nie trwała ona jednak długo. Rozkaz dowództwa 4 armii niemieckiej zarządził wycofanie Wehrmachtu z Białegostoku do 22 września 1939 r. Przebieg ewakuacji 20 września 1939 r. w Białymstoku w Pałacu Branickich omawiali dowódcy Armii Czerwonej i Wehrmachtu. Spotkanie zakończyło się uroczystym obiadem w Hotelu Ritz. Nowe władze utworzyły na tych terenach tzw. Zapadnoj Bielarus, którą przyłączono do ZSRR. Nowy okupant wprowadzał zmiany, zaczęły się aresztowania byłych żołnierzy, policjantów, księży, harcerzy, sędziów, prokuratorów, wyższych urzędników państwowych i samorządowych, w tym również prezydenta Seweryna Nowakowskiego. Aresztowanych trzymano w piwnicach przy ul. Ogrodowej i Warszawskiej, a także w więzieniu przy dzisiejszej ulicy Kopernika. NKWD zajęło budynek przy ulicy Mickiewicza (dzisiaj siedziba Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego). Aresztowano ponad 8 tys. osób podejrzanych o rzekomą działalność przeciwko ZSRR. 22 października odbyły się wybory do Zgromadzenia Ludowego. Oficjalnie podano, iż do urn poszło ponad 98% uprawnionych. Wszyscy głosowali na kandydatów wskazanych przez władzę. 28 października 1939 r. w Teatrze Miejskim w Białymstoku delegaci podjęli decyzję o przyłączeniu Białegostoku do Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Rad, ogłoszono nacjonalizację majątków ziemskich i przemysłu. Wybrano delegację, która w Moskwie miał prosić Stalina o przyłączeniu zajętych terenów do ZSRR. 29 listopada 1939 r. wszyscy mieszkańcy otrzymali sowieckie obywatelstwo. Białystok podzielono na trzy rejony, wybrano nowe władze, zmieniono nazwy ulic. W 1940 r. rozebrano ratusz. Na jego miejsce planowano wzniesć pomnik Stalina. Zakłady włókiennicze połączone w kombinaty i wymuszano współzawodnictwo pracy. Zreorganizowany został system szkolny, nadano mu charakter antypolski i ateistyczny. Powstał Instytut Pedagogiczny. Pierwsza wielka wywózka Polaków z Białegostoku miała miejsce w lutym 1940 r. W kwietniu 1940 r. ze stacji Białystok Fabryczny wywieziono Polaków do Pawłodaru i Tajneży w Kazachstanie. Kolejne wywózki miały miejsce w czerwcu 1940 oraz czerwcu 1941 r.

Adam Dobroński, Białystok. Historia miasta, Białystok 2001, s. 165-168; Wojciech Śleszyński, Okupacja sowiecka na Białostoczczyźnie. Propaganda i indoktrynacja, Białystok 2001, s. 24.

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

БССР

НАРОДНЫ КАМІСАРЫЯТ АСВЕТЫ

ПАСВЕДЧАННЕ

ГЭТАЕ ПАСВЕДЧАННЕ ДАДЗЕНА Шчыска Сымавіч (прывішча)
Мамашу Светлавічу (імя і імя да бацьмы)
 У ТЫМ, ШТО ён НАВУЧА ў б.ш. пачынаў (ім-ёна) у б.ш. пачынаў НАРАДЗІў ш.ш. 8 1934 ГОДЗЕ,
 ПОўНАЙ СЯРЭДНЯЙ ШКОЛЕ у Б.ш. пачынаў (горада, вёскі) у б.ш. пачынаў СКОНЫ у
 (раёна) у б.ш. пачынаў ПОўНЫ КУРС ГЭТАЙ ШКОЛЫ І ВЫЯВІў (обласі) у б.ш. пачынаў
 ПАВОДЗІНАХ НАСТУПНЫЯ ВЕДЫ: ПРЫ б.ш. пачынаў

ПА БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ	<u>наспрадна</u>
ПА РУСКАЙ МОВЕ	<u>наспрадна</u>
ПА РУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ	<u>наспрадна</u>
ПА <u>польскай</u> МОВЕ	<u>наспрадна</u>
ПА <u>польскай</u> ЛІТАРАТУРЫ	<u>наспрадна</u>
ПА АРЫФМЕТЫЦЫ	<u>наспрадна</u>
ПА АЛГЕБРЫ	<u>наспрадна</u>
ПА ГЕАМЕТРЫІ	<u>наспрадна</u>
ПА ПРЫРОДАЗНАЎСТВУ	<u>наспрадна</u>
ПА ГІСТОРЫІ	<u>наспрадна</u>
ПА КАНСТЫТУЦЫІ СССР	<u>добра</u>
ПА ГЕАГРАФІІ	<u>наспрадна</u>
ПА ФІЗЫЧ	<u>наспрадна</u>
ПА ХІМІІ	<u>наспрадна</u>
ПА ЗАМЕЖНАЙ МОВЕ (<u>польскай</u>)	<u>добра</u>
ПА РЫСАВАННЮ	<u>наспрадна</u>
ПА ЧАРЧЭННЮ	<u>наспрадна</u>
ПА ФІЗКУЛЬТУРЫ	<u>добра</u>

15. красавіка 1940г.
 ДЫРЭКТАР ШКОЛЫ М. С. Сымон
 ЗАР. ВУЧ. ЧАСТ. С. С. Сымон

Zbiory rodzinne Tomasza Szymaszką z Białegostoku 1936 – 1945 (1951). Świadectwo szkolne z okresu okupacji sowieckiej, sygn. 1

22 czerwca 1941 r. Niemcy uderzyły na ZSRR i w błyskawicznym tempie wojska niemieckie zajęły Białostoczną. Do końca lipca funkcje okupacyjne sprawował tu Wehrmacht i działające przy nim grupy do zadań specjalnych. 1 sierpnia przejął je Zarząd Cywilny, który swoją siedzibę ulokował w Pałacu Branickich. Dekretem Hitlera z dnia 22 lipca 1941 r. utworzony został specjalny okręg białostocki Bezirk Bialystok, stawiając na jego czele Ericha Kocho, gauleitera i nadprezydenta Prus Wschodnich. Swoją siedzibę ulokował on w pałacu dojlidzkim. W jego skład weszły obszary byłego obwodu białostockiego (bez powiatu suwalskiego) oraz kilka rejonów z obwodu brzeskiego i baranowickiego. Obejmował on 31426 km² i zamieszkały był przez około 1400 tys. mieszkańców.

Okręg dzielił się na osiem jednostek siedem kreiskomisariatów (powiatów) i jeden stadkomisariat (powiat miejski). Niższe jednostki administracyjne stanowiły amstkomisariaty (gminy zbiorcze), gminy i sołectwa. W Białymstoku oprócz administracji cywilnej stacjonowały znaczne siły policyjne, służby bezpieczeństwa, rezerwowe jednostki Wehrmachtu, ochrona lotniska i kolei. Władze niemieckie eksploatowały gospodarczo, wykorzystywały darmową siłę roboczą, rozgrywały sprzeczności narodowościowe na okupowanym terytorium. W Białymstoku w pierwszym dniu okupacji oddziały niemieckie otoczyły dzielnicę żydowską. Do wielkiej synagogi zapędzono około 800 osób, po czym Niemcy synagogę podpalili. W następnych dniach Niemcy rozstrzelali kilka tysięcy Żydów. Od 1 sierpnia 1941 r. Żydzi zostali zamknięci w getcie. Z 15 na 16 sierpnia 1943 r. Niemcy rozpoczęli ostateczną likwidację getta. Doszło do walk. Po likwidacji getta Białystok zamieszkiwało około 63 tys. osób. Niemcy stosowali masowy terror. Dokonali egzekucji w Grabówce, na Pietraszach, Nowosiótkach, Bacieczkach. Mordowali mieszkańców Białegostoku w więzieniach. Wprowadzony został przymus pracy, wysyłano kontyngenty osób na roboty przymusowe do III Rzeszy. Zatrzymanych mieszkańców gestapo kierowało często do obozów koncentracyjnych.

Adam Dobroński, Białystok. Historia miasta, Białystok 2001, s.172-174

Dnia 25.5.1944 r. napadła z zasadzki na trasie Białystok-Lomża banda polskiego ruchu powstańczego na 3 samochody. Przy tym napadzie zabito 1-go oficera żandarmerii i 1-go obywatela Rzeszy (Reichsdeutscha).

W celu zaprowadzenia spokoju w okręgu Białostockim kazałem aresztować

1500 osób,

należących do polskiego ruchu powstańczego. Będą one oddane pod

sąd doraźny.

Także w przyszłości będą przy wszystkich dalszych napadach i każdym akcie gwałtu zastosowane najsrodsze środki.

Zwracam uwagę na to, że dalszy los ludności będzie zależny od sytuacji band i od tego, czy i w jakim stopniu ludność będzie wspierała niemieckie środki i złożyła zameldowania o bandytach i członkach polskiego ruchu powstańczego.

Białystok, dnia 26. 5. 44.

Komandor Policji i Służby Bezpieczeństwa
na okręg Białostocki.

A 9229 — 1433 — 50.000

Komitet Wojewódzkiej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białymstoku 1948-1990. Plakat informujący o sądzie doraźnym, sygn. 3069, k. 3

153
Sp 202 12

1. Oktober 1941

hauptidehandstelle **Dr.**
Der Eisenhandstelle Zichenau

Tag: Fr. V. / Gr

An die
Sauerstoffabrik
Bialystok

Jch bin ausnahmsweise damit einverstanden, dass das Bahnbetriebswerk Baranowitschi 32 Flaschen Sauerstoff lediglich gegen Rechnungsausstellung erhält. Die Rechnung ist binnen 10 Tagen zu begleichen. Sollte sie nicht bezahlt sein, dürfen weitere Auslieferungen nicht mehr erfolgen.

J. J. J.

Francuskie Towarzystwo Akcyjne „PERUN” Spółka Akcyjna. Wytwórnia Gazów Technicznych w Białymstoku 1938 - 1949. Korespondencja, zamówienia na tlen (1941); sygn. 4, k. 18

26 lipca 1944 r. Niemcy opuścili Białystok, a wieczorem do miasta wkroczyły oddziały radzieckie. Centrum Białegostoku nie istniało, ponieważ Niemcy od 21 lipca zaczęli podpalać miasto. Wysadzili m.in. gmach Dworca Głównego, most przy ulicy Dąbrowskiego, koszary 42 pułku piechoty, Pałac Branickich został spalony. Tak sam los spotkał białostockie fabryki: tytoniową i Sokoła przy ul. Warszawskiej, fabrykę pluszu Bekiera przy ul. Świętojańskiej fabrykę wyrobów drzewnych przy ul. Cieszyńskiej, fabrykę włókienniczą przy ul. Sosnowej, fabrykę włókienniczą Nowika przy ul. Mickiewicza. Niemcy spalili także budynki Liceum Pedagogicznego i Szkoły Ćwiczeń przy ul. Mickiewicza, natomiast Gimnazjum Żeńskie, Izbę Skarbową i gmach Sądu Okręgowego zbombardowało radzieckie lotnictwo. Całkowicie zniszczone zostało centrum Białegostoku (ulice: Piłsudskiego, Sienkiewicza, Rynek Kościuszki, Kilińskiego, Warszawska). W Kościele Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (fara) i w starym kościele wypadały tylko szyby z okien. Także Kościół św. Rocha nie został uszkodzony. Ogółem w Białymstoku legło w gruzach 5837 budynków o kubaturze ponad 6 milionów m³. Białystok był w 1946 r. miastem wydzielonym liczącym 57 tys. mieszkańców i 43 km².

Odczyt z uwzględnieniem poprawek
BIŁK STATYSTYCZNY

województwo białostockie z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy, liczebność gromad, osadnictwa i zaludnienia w/s opisu ludności na dzień 14 lutego 1946 r.

L.p.	Nazwa gminy	Nazwa gminy	liczba gromad	powierzchnia w km ²	liczba ludności
1.	pow. Augustowski				
1.	m. Augustów	m. Augustów	-	-	9424
2.	w. Białystok	w. Białystok	22	-	6249
3.	w. Jambin	w. Jambin	11	-	4021
4.	os. Kozłowa	os. Kozłowa	13	-	5608
5.	w. Kozłowa	w. Kozłowa	31	-	2912
6.	w. Lipka	w. Lipka	26	-	4829
7.	os. Łobezin	os. Łobezin	32	-	4259
8.	os. Łobezin-Olszanka	w. Nowiniki	-	-	-
	Razem w powiecie:		160	1053	42281
1.	pow. Białostocki-grodzki				
	m. Białystok	m. Białystok	-	43	57000
	miasto wydzielone				
1.	pow. Białostocki				
1.	m. Choroszcza	m. Choroszcza	-	-	1924
2.	m. Janina	m. Janina	-	-	1863
3.	m. Jambin	m. Jambin	-	-	2790
4.	m. Kozłowa	m. Kozłowa	-	-	3311
5.	m. Łobezin	m. Łobezin	-	-	1071
6.	m. Łobezin	m. Łobezin	-	-	2445
7.	m. Łobezin	m. Łobezin	-	-	3950
8.	m. Łobezin	m. Łobezin	-	-	1200
9.	m. Łobezin	m. Łobezin	-	-	17764
10.	m. Łobezin	m. Łobezin	22	-	7141
11.	m. Łobezin	m. Łobezin	32	-	5751
12.	m. Łobezin	m. Łobezin	27	-	7406
13.	m. Łobezin	m. Łobezin	16	-	4871
14.	m. Łobezin	m. Łobezin	23	-	5352
15.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	9089
16.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
17.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
18.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
19.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
20.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
21.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
22.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
23.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
24.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
25.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
26.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
27.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
28.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
29.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
30.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
31.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
32.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
33.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
34.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
35.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
36.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
37.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
38.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
39.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
40.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
41.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
42.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
43.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
44.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
45.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
46.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
47.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
48.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
49.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
50.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
51.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
52.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
53.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
54.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
55.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
56.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
57.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
58.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
59.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
60.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
61.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
62.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
63.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
64.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
65.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
66.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
67.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
68.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
69.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
70.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
71.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
72.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
73.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
74.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
75.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
76.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
77.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
78.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
79.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
80.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
81.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
82.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
83.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
84.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
85.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
86.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
87.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
88.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
89.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
90.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
91.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
92.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
93.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
94.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
95.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
96.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
97.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
98.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
99.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039
100.	m. Łobezin	m. Łobezin	28	-	10039

Urząd Wojewódzki Białostocki 1944-1950. Liczba mieszkańców Białegostoku w 1946 r. sygn. 920, k. 1

Centralne dożynki

W 1973 r. ekipy budowlane prowadziły prace na terenie dawnego Siennego Rynku, oddano do użytku węzeł komunikacyjny przy zbiegu ulic Zwycięstwa, Hetmańskiej i Gagarina (obecnie al. „Solidarności”). W związku z centralnymi dożynkami w początkach września 1973 r. w Białymstoku trwało wielkie sprzątanie. Pobudowane zostały nowe pawilony i obiekty wystawowe, tzw. Spodki u podnóża św. Rocha. Zmodernizowany został stadion „Gwardii”. Rozpoczęto też budowę amfiteatru, przyspieszono budowę Domu Handlowego „Centrum” o powierzchni 7,3 tys m².

Adam Dobroński, Białystok. Historia miasta, Białystok 2001, s. 204.

Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białymstoku 1948-1990. Materiały dotyczące przygotowań i przebiegu Centralnych Dożynek w Białymstoku w 1973, sygn. 1322, k. 51

10 Gorący sierpień 1980 r. na Białostocczyźnie przebiegał spokojnie, chociaż 28 sierpnia w Białostockiej Fabryce Przyrządów i Uchwytów został proklamowany strajk. Następnego dnia akcje strajkową podjęto w Białostockiej Hucie Szkła. Strajki szybko zakończyły się, gdyż kierownictwo tych zakładów spełniło żądania robotników. Inne zakłady pracy nie podjęły akcji strajkowej. W Białymstoku zawrzało 4 września 1980 r., kiedy do strajku przystąpiła większość zakładów pracy. Strajki zakończyły się sukcesem robotników, gdyż większość ich postulatów została spełniona.

12 października 1980 r. powstał w Białymstoku Międzyzakładowy Komitet Założycielski. Ustalono, iż MKZ kierowany będzie przez trzech współprzewodniczących: Jerzego Prajznera (BZPT „Unitra – Biazet”), Stanisława Przestrzelskiego (BZGraf.) i Jana Wołowskiego (FPiU). Funkcję rzecznika prasowego powierzono Leszkowi Jakubowi Sławińskiemu. MKZ zrzeszał w swych szeregach związkowców 21 zakładów pracy, reprezentujących 4,6 tys. członków. Ostatecznie białostocki MKZ objął swym działaniem obszar województwa, a także teren byłego powiatu grajewskiego (leżący w granicach województwa łomżyńskiego). Był to jeden z nielicznych wyjątków w kraju, gdzie obszar działalności MKZ nie pokrywał się z granicami województwa.

Pod koniec października 1980 r. „Solidarność” działała już w 50 zakładach województwa białostockiego pracy i miała w swych szeregach około 8 tys. członków. W miesiąc później w białostockim MKZ zarejestrowanych było 228 organizacji zakładowych o łącznej liczbie 50 tys. członków, a grudniu 1980 r. zarejestrowanych było 333 organizacji zakładowych liczących 63241 członków.

Doceniając rolę niezależnej informacji, MKZ zabiegał o wydawanie drukiem własnego biuletynu informacyjnego. W połowie listopada 1980 r. starania zostały uwieńczone sukcesem i z datą 16 listopada 1980 r. ukazał się pierwszy numer „Biuletynu Informacyjnego MKZ NSZZ „Solidarność”.

Rosły szeregi NSZZ „Solidarność”. W marcu 1981 r. do „Związku należało 88499 osób. „Solidarność” utworzyła swoje organizacje we wszystkich jednostkach administracyjnych województwa (wyjątek stanowiły gminy: Dubicze Cerkiewne, Czyże i Orla). Działały Terenowe Komisje Koordynacyjne w Hajnówce, Łapach Mońkach, Bielsku Podlaskim, Siemiatyczach. Największe wpływy „Solidarność” miała w dużych zakładach pracy.

4 czerwca 1981 r. rozpoczął się, odroczony w dniu 28 maja I Walny Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” Region Białystok. W tym czasie do związków zawodowych należało 212 tys. osób, z czego około 112134 osoby, czyli 54% zrzeszonych było w NSZZ „Solidarność”. W Regionie istniało 527 organizacji zakładowych „Solidarności”. Spośród nich wybrano 310 delegatów na Walny Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok. W wyborach wzięło udział około 112 tys. członków Związku. 25 – 26 czerwca 1981 r. w Białymstoku odbyła się druga tura I Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”. W trzecim głosowaniu przewodniczącym Zarządu Regionalnego został wybrany Stanisław Marczuk, dotychczasowy przewodniczący Komisji Zakładowej Fabryki Przyrządów i Uchwytów.

W strukturze organizacyjnej Region Białystok NSZZ „Solidarność” należał do mniejszych organizacji związkowych w kraju. Liczył 112 tys. członków, podczas gdy, np. Region Śląsko-Dąbrowski 1400 tys. członków, czy też sąsiadujące Mazowsze 911 tys. członków. „Solidarność” była ruchem masowym.

Marek Kietliński, Ćwierć wieku podlaskiej „Solidarności”. NSZZ „Solidarność” Region Białystok 1980 - 2005, Białystok 2005.

KW Białystok

Białystok, 15.10.1980 r.

Komitet Centralny PZPR
Wydział Organizacyjny
Sektor Informacji
Warszawa

Informacja

o powstaniu MKZ NSZZ „Solidarność”

W dniu 12 bm. powołano w Białymstoku Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność”. W zebraniu, które odbyło się w siedzibie Oddziału Wojewódzkiego Stowarzyszenia „PAX”, udział wzięło 210 przedstawicieli z 33 zakładów pracy województwa. Zebranie to było kontynuacją spotkania w dn. 7 bm., na którym nie doszło do powołania MKZ z powodu braku jednomyślności w sprawie nowego związku oraz braku przedstawicieli dużych zakładów pracy m.in. BZPB „Fasty”, Fabryki Mebli, ZPW im. Sierżana.

MKZ w jawnym głosowaniu wybrał 18 osobowe prezydium, które wyłoniło spośród siebie 4 współprzewodniczących. MKZ zrezygnował z tworzenia uprzednio planowanego samodzielnego związku „Podlasie” i zdecydował się prowadzić swoją działalność w ramach NSZZ „Solidarność” z siedzibą w Gdańsku. Nadmienić należy, że osobą wiodącą na zebraniu założycielskim oraz w organizacji nowego związku na naszym terenie jest oddelgowany przez NSZZ „Solidarność” w Gdańsku redaktor Leszek Sławiński, ~~ZSL-ZSL~~, zatrudniony w RSW Prasa - ZSL w Warszawie. Jest on także rzecznikiem prasowym białostockiego MKZ.

W trakcie zebrania założycielskiego stwierdzono, że deklaracje do NSZZ „Solidarność” złożyło 4.600 pracowników z 24 zakładów Białostocczyzny, jednocześnie występując ze związków branżowych. Ponadto około 1.400 osób z 9 zakładów pracy podpisało

Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1948-1990. Informacja o powstaniu NSZZ Solidarność, sygn. 815, k. 55

MKZ
Białystok

BIULETYN INFORMACYJNY NR 1. IX. 80

*Treść op.
złożona dn. 15.11.80*

POMNIK POLEGŁYCH STOCZNIOWCÓW. 1970

IDEA POMNIKA.

W miejscu, w którym wsiąkły krople krwi poległych stoczniowców, po dziesięciu latach wyrosły trzy krzyże przebijając skorupę fałszu, obłudy i cynicznej obojętności na ludzkie losy.

Od tysiąca lat w polskiej symbolice narodowej krzyż stanowi symbol wiary. Z końcem wieku XVIII kotwica oznacza dla następnych pokoleń Polaków symbol nadziei. Trzy krzyże łączące się ramionami we wspólnym kręgu symbolizują pierwszych poległych stoczniowców w grudniu 1970 roku pod 2-gą bramą Stoczni Gdańskiej im. Lenina.

Trzy ukrzyżowane kotwice oznaczają kolejne lata 1956, 1970, 1976, lata ukrzyżowanych nadziei.

Płonący u stóp krzyży smieszak - symbol życia.

Rok 1980 symbolizuje krąg solidarności i nadziei w formie scen z życia stoczniowców wyrosły wraz z tymi krzyżami.

Pomnik ten niech stanowi memento dla wszystkich tych, którzy symbole te chcieliby nam odebrać. Nie chcemy wznosić czarnego krzyża z kolejną datą. Nie chcemy, aby kiedykolwiek jeszcze wznoszono pomniki o takiej sygnalizacji.

Komitet Wojewódzkiej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białymstoku 1948-199.,
Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” MKZ Białystok z 1980, sygn. 1584, k. 1

Katalog wystawy wydano drukiem dzięki pomocy finansowej
Prezydenta Miasta Białegostoku

Opracowanie
Marek Kietliński

Skany
Jarosław Jasiński

Zdjęcia
Bartłomiej Samarski

ISBN 83-88097-95-4

Urząd Miejski w Białymstoku
ul. Słonimska 1, 15-950 Białystok
tel. (85) 878-60-00, (85) 741-43-24
www.bialystok.pl, e-mail: prezydent@um.bialystok.pl

Archiwum Państwowe w Białymstoku
Rynek Kościuszki 4, 15-426 Białystok
tel. 743 56 03, e-mail: sekretariat_ap@bialystok.ap.gov.pl
www.bialystok.ap.gov.pl

Wydawnictwo PRYMAT Mariusz Śliwowski
Białystok, ul. Zwycięstwa 26c lok. 7, 085 869 14 87, 0602 766 304
www.prymat.stnet.pl, e-mail: prymat@stnet.pl